

Валентин Мойсеєнко

БОГИ, ПОТОПИ І ЛЮДИ

(ілюстрована історія біблійного Чорноморського потопу)

Видавництво «Богдана»
Київ, 2008

УДК 903.2:904:908(477)
ББК 63.3(2)2 +4укр.

Валентин Мойсеєнко

БОГИ, ПОТОПИ І ЛЮДИ – (ілюстрована історія біблійного
Чорноморського потопу) – 92 с.; іл. 70
ISBN 978-966-425-000-6

До нещодавна ніхто з нас навіть і не підозрював, що терени України можуть мати пряме відношення до біблійного Всесвітнього потопу, і, що наші пращури принесли із собою легенду про нього до Месопотамії. Там вона обростала новими важливими деталями, але вже про місцеві потопи, аж поки не перетворилась у загальновідомий міф-попередження про Вселенський потоп – страшну кару за відмову жити відповідно до заповідей Божих.

Видання здійснено у рамках проекту «Невідома Україна» під керівництвом та за фінансової підтримки Ігоря Куруса

УДК 903.2:904:908(477)
ББК 63.3(2)2 +4укр.

Мойсеєнко, В. С.
Боги, потопи і люди
(ілюстрована історія біблійного Чорноморського потопу)
Мойсеєнко Валентин Станіславович - К.: Богдана, 2008. – 92 с., 70 іл.

Підписано до друку 15.07.2008.
Формат 70х100^{1/16}. Друк офсетний.
Тираж 5000 прим.

ISBN 978-966-425-000-6

© Мойсеєнко В., 2008

Valentyn Moiseienko

GODS, FLOODS AND PEOPLE

(An illustrated history of the Biblical Black Sea Flood)

Until the most recent times no one had even suspected that Ukraine's terrain might be so closely related to the Biblical Global Flood and that our ancestors were the ones who brought the saga of it to Mesopotamia. There the story was supplemented with new important details, now about local floods, and eventually it has become the legendary myth warning people of a Global Flood a terrible retribution awaiting them for refusal to live according to God's Commandments.

This publication has been managed and sponsored by Igor Kurus as a part of the "Unknown Ukraine" Project

Намтар* рід людський водою весь час поливає**

І сказав Господь Ною: «...Я буду виливати дощ на землю
сорок днів і сорок ночей; і винищу все існуюче,
що Я сотворив, з обличчя землі»

А сьомого місяця, на сімнадцятий день...

ковчег спинився на горах Араратських.

Старий Заповіт, Книга Буття

Так вийшло, що останні вісім тисяч років людина живе у порівняно спокійний час, коли Земля, Сонце і наша Галактика – відпочивають. Людина, з властивою їй енергією, сповна скористалася цим тимчасовим перепочинком і встигла перекроїти планету в угоду собі і на шкоду всьому живому. У результаті вийшло щось дуже безглузде. З одного боку – суцільна ідилія. Так, у країнах Євросоюзу, США, Японії лебеді та коропи без страху підпливають до людей і годуються з рук; у навколишніх лісах повно їстівних грибів, але ніхто їх не збирає; а знахабнілі горобці сідають прямо на долоню і скльовують частування. Таке трапилося зі мною в Ганновері й до сьогодні залишається самим яскравим враженням від перебування в Німеччині. З іншого боку – забруднені ріки і прибережні акваторії Світового океану, сотні мільйонів людей на межі виживання, гігантські промислові викиди та повсюдне панування кількох десятків генетично модифікованих монокультур і одомашнених видів тварин і птахів.

Між тим, ще якихось 150-200 років тому життя на планеті буяло й налічувало десятки тисяч видів найрізноманітніших представників флори і фауни.

Але так було не завжди. Під час останнього зледеніння, тобто 20-25 тисяч років тому, Північну Європу покривав гігантський льодовик товщиною в кілька кілометрів, а значна частина території сучасної України була прильодовиковою зоною (рис. 1), [1, с. 81].

* Намтар - вісник лихої долі в Шумері.

** Напис на черепку, знайденому на місці трипільського протоміста Майданецьке. 3600-3700 рр. до Р.Х. Дешифрування Анатолія Кифішина.

Namtar* pours water upon the sons of men**

Then the Lord said to Noah, "... I will send rain upon the earth forty days and forty nights; and every living thing that I have made I will blot out from the face of the ground"...
And in the seventh month, on the seventeenth day of the month, the ark came to rest upon the mountains of Ararat
Old Testament, Genesis

The last 8000 years happened to be more or less tranquil for humanity. All this time the Earth, the Sun and our Galaxy have been resting. And Humans, with the energy so natural to them, have used this respite at its utmost and managed to reshape the planet to their own advantage and to disadvantage of all other living things. As a result something totally absurd has emerged. On the one hand in some countries like EU countries, the USA or Japan there is a perfect idyll when swans and carps have no fear to approach people and eat off their hands, when forests around cities are abundant in edible mushrooms and nobody picks them, when cheeky sparrows flock to eat crumbs from peoples' hands. I had such an experience in Hannover which has become one of my brightest recollections of my trip to Germany. On the other hand there are polluted rivers and coastal strips, hundreds of millions of people barely surviving, huge industrial dumps, and a universal predominance of few dozens of genetically modified monocultures and domesticated cattle and poultry.

While some 150-200 years ago life on the planet thrived numbering tens of thousands of diverse flora and fauna specimens.

Though it wasn't always like that. About 20-25 thousand years ago, at the times of the last Glacial Period, the territory of Northern Europe was covered with a giant ice sheet several kilometres thick, and consequently Ukraine was in the ice-marginal zone (Fig. 1), [1, p. 81].

* Namtar is a messenger for gods bringing people ominous fate in Sumer.

** An inscription on a potsherd found on site of the Trypillian Maydanetske proto-city. 3600-3700 years B.C. As decrypted by Anatoliy Kifishin.

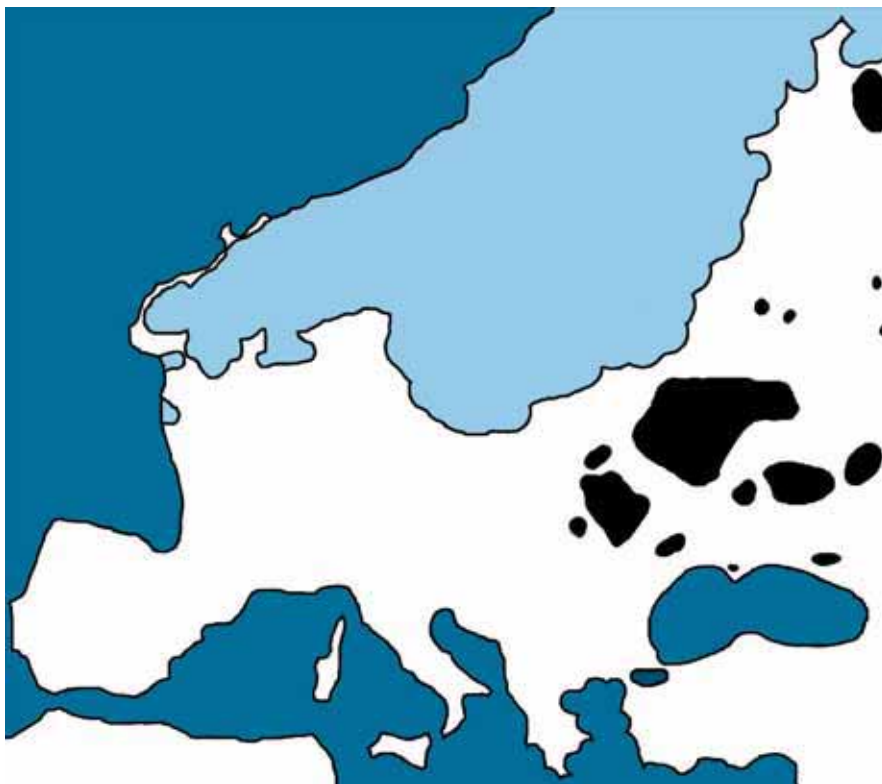

Рис. 1. Карта розташування льодовику в період останнього зледеніння. Темним кольором позначені прильодовикові зони з дуже холодним кліматом.

Fig. 1. Map showing ice sheets disposition during the last Glacial Period. Dark colour marks proglacial ice-marginal zones with a very cold climate.

Тоді сушею було все Північне Причорномор'я з акваторією Азовського моря. Холодні, сухі степи прорізали глибокі долини Дунаю, Дніпра і Дону. Атлантичний океан був покритий льодом по лінії Північне узбережжя Іспанії – Монреаль, а Тихий океан – до Японії. Природа, а разом з нею і людина, ожили лише з кінця VII тисячоліття до Р.Х. На території Європи настав так званий “Великий кліматичний оптимум”. Його ще називають “атлантичним періодом”. Саме з цього часу навколишнє середовище почало набувати звичний для нас вигляд.

Формування сучасних ландшафтів багато в чому визначалося змінами рівня Світового океану. От що пише з цього приводу відомий російський географ і археолог Павло Долуханов: “У час максимальної стадії останнього зледеніння (тобто 22 тисячі років тому – В.М.) за да-

Entire territory north to the Black Sea, including the area of the Azov Sea, was a dry land at those times. Cold arid steppes cut through the valleys of the Danube, Dnieper and Don rivers. The Atlantic Ocean was under the ice sheet up to the parallel line at the latitude of northern Spain and Montreal, and the Pacific Ocean - up to Japan. And only at the end of VII century B.C. both nature and people could finally ease up and relax. The so-called Big Climatic Optimum, also known as 'the Atlantic Period' began on European terrains. From that period our environment begins to look in a way familiar to us.

Formation of contemporary landscapes was to a great extent defined by global sea level fluctuations. Here is what the well-known Russian geographer and archaeologist Pavel Dolukhanov wrote about it: "At the peak point of the last glaciation (i.e. about 22,000 years ago) according to the geological data the global sea level was about 120 m below current readings". Such fluctuations are caused by the eustasy phenomena when considerable masses of water change their liquid state into solid. At those times gigantic volumes of water in a form of huge glaciers occupied considerable parts of dry land. When glaciers began to melt and recede, water was again becoming liquid and ran into seas and oceans. Their level was consequently rising up with seas transgressing over dry land. During the Atlantic period the global sea level exceeded the modern one by 1 to 3 meters. Sea terraces formed as a result of this transgression (known as Flandrian Transgression for the North Sea, or Litorina Transgression for the Baltic Sea, or New Black Sea Transgression for the Black Sea) are well-pronounced in landscape" [1, p. 90].

So water or rather, more specifically, constant disastrous floods, together with famine and drop in temperature (which usually followed one another), have been mankind's major enemies for almost all history of its existence, and were seen as divine retribution for sins committed. Early ritual texts about 'Water Judgment', found in the world-famous caves of Franco-Cantabria on the South of France and at the Bay of Biscay coast in Spain, also attest for that. 10 years ago they were partially decrypted by a Russian expert on ancient Sumer Anatoliy Kifishin [2, p. 540-546]. These inscriptions and famous colourful images depicting people and animals are about 11,000-17,000 years old. Starting with 8000 B.C. replicas of these inscriptions occur on walls of caves and grottoes of the Stone Grave shrine, located in the vicinity of the Azov Sea.

ними геологів рівень Світового океану був приблизно на 120 м нижчим від сучасного. Це пояснюється явищем евстатики, тобто переходом значних мас води з рідкого у твердий стан. У той час вода у вигляді величезних льодовиків займала значні площі суші. Коли льодовики почали танути і відступати, вода знову переходила в рідкий стан і надходила в моря й океани. Їхній рівень відповідно піднімався. Моря трансгресували на сушу. Під час атлантичного періоду рівень морів і океанів перевищував сучасний на 1-3 метри. Морські тераси, що утворилися в ході цієї трансгресії, (вона відома під різними назвами: фландрська на Північному морі, літоринова на Балтиці і новочорноморська на Чорному) добре виражені в рельєфі" [1, с. 90].

Таким чином, вода, чи точніше постійні катастрофічні повені, разом з голодом і холодом (а вони, як правило, супроводжували один одного) були головними ворогами людини протягом майже усього періоду її існування і сприймалися як кара богів за скоєні гріхи. Про це, зокрема, свідчить зміст найперших ритуальних текстів про «Суд Води» у всесвітньо відомих печерах Франко-Кантабрії на Півдні Франції та узбережжі Біскайської затоки в Іспанії. Десять років тому їх вдалося частково дешифрувати російському шумерознавцеві Анатолію Кифішину [2, с. 540-546]. Вік указаних написів і знаменитих кольорових панно із зображеннями людей і тварин – 17-11 тис. років. У VIII тисячолітті до Р.Х. точні копії цих написів були перенесені на стіни печер і гротів святилища Кам'яна Могила у Приазов'ї.

Проте у масовій свідомості біблійний потоп продовжує традиційно асоціюватися з Месопотамією. У пониззі Тигру і Євфрату повені були і є цілком повсякденною справою. Вони трапляються як при розливах цих рік у травні, так і при сильному південно-східному вітрі з Перської затоки. У 1928-1934 рр. під керівництвом сера Леонарда Вуллі проводилися розкопки давньошумерського міста Ур. Глибоко під землею, біля самого підніжжя рукотворного пагорба, робітники натрапили на товстий прошарок алювіальних (мулистих) осадов. Вони були розташовані на кілька метрів вище від горизонтального плато, що оточувало місто. Бригадир робітників упевнено заявив, що робота закінчена і копати далі немає сенсу. Проте Вуллі наказав продовжувати і ось, що, за його словами, було далі: «Він без бажання почав копати, з-під лопати довгий час нічого не з'являлося окрім чистої землі без жодних слідів людської діяльності. Він заглибився в ґрунт на цілих вісім футів і все да-

And yet the Biblical Flood still traditionally is associated with Mesopotamia. Floods in lower Tigris and Euphrates reaches have always been of normal occurrence. These rivers flood the area regularly every May, and also every time a strong southeast wind from the Persian Gulf occurs. In 1928-1934 Sir Leonard Woolley managed excavations of an ancient Sumer town of Ur. Deep under the earth surface, at the foot of an artificial mound, workmen encountered a thick stratum of alluvial (silt) sediment. This stratum was several metres higher than the surrounding level plateau. A foreman for workers positively declared it was the end of everything and that there was no sense in further excavations. But Sir Woolley sent them back to deepen the hole and this is what happened next, according to his own evidence: "Most unwillingly he did so, again turning up nothing but clean soil that yielded no sign of human activity; he dug through eight feet of it in all

Рис. 2. Фото розкопу експедиції Л. Вуллі в м. Ур з прошарком потопу.

Fig. 2. A photo of a dig with Flood strata made by Sir L. Woolley's expedition to the town of Ur.

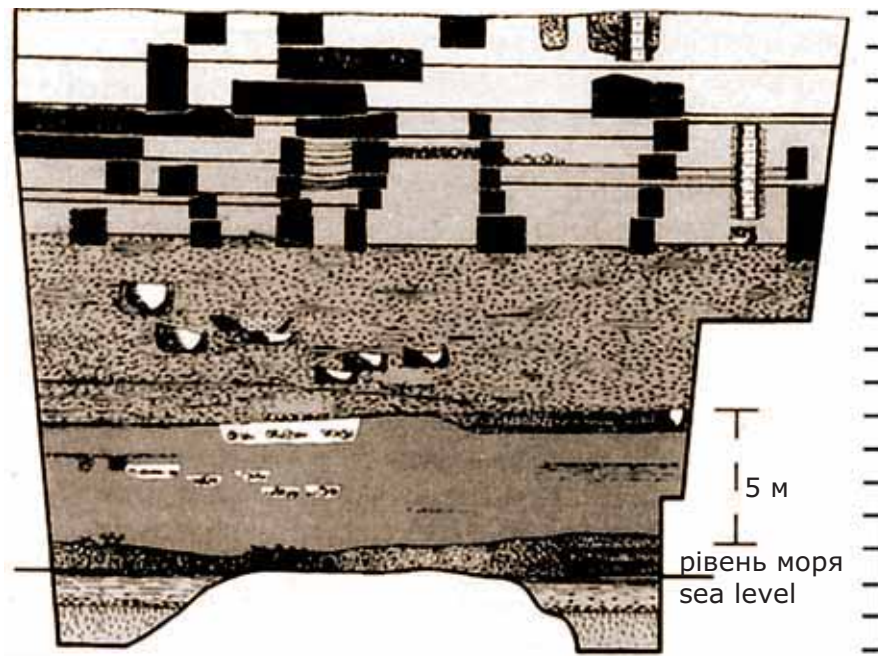

Рис. 3. Стратиграфічний розріз розкопу F м. Ур з п'ятиметровим прошарком потопу (за Л. Вуллі).

Fig. 3. Strata section of the F excavation, Ur town, with the Flood strata, according to L. Woolley.

ремно... Проте згодом з'явилися уламки знарядь з кременю та черепки убейдського розписного посуду. Тоді я спустився до ями, все оглянув і за той час, поки описував знайдене – все стало зрозумілим. Я запросив спуститися до мене двох колег, продемонстрував їм знахідки і поцікавився як усе це можна пояснити. Вони нічого не змогли відповісти. Після цього до нас спустилася моя дружина, все уважно оглянула і на моє аналогічне запитання спокійнісінько відповіла: «Усе зрозуміло: це сліди потопу» [3, с. 186]. Леонард Вуллі сфотографував розкоп та склав схему його стратиграфічного розрізу (рис. 2-3), [3, с. 187-188].

Знахідки дали змогу продатувати Месопотамський потоп першою половиною IV тис. до Р.Х. Він міг бути викликаний дуже тривалими мусонними зливами. У результаті переповнення Перської затоки мул, який ніс Євфрат, осів у його гирлі. Можливо саме про це оповідає «Книга Буття»: «Вікна небесні відчинилися; і лився на землю дощ сорок днів і сорок ночей... І підсилилася вода на землі надзвичайно».

and then, suddenly, there appeared flint implements and fragments of painted al 'Ubaid pottery vessels. I got into the pit once more, examined the sides, and by the time I had written up my notes was quite convinced of what it all meant; but I wanted to see whether others would come to the same conclusion. So I brought up two of my staff and, after pointing out the facts, asked for their explanation. They did not know what to say. My wife came along and looked and was asked the same question, and she turned away remarking casually, 'Well, of course, it's the Flood.' [3, p. 186]. Sir Leonard Woolley took photographs of the dig and drew its strata section scheme (Fig. 2-3), [3, p. 187-188].

These findings allowed to date the Mesopotamian Flood by early IV millennium B.C. It might have been caused by lasting monsoon downpours. As a result the Persian Gulf was overfilled with water, and silt, carried by the Euphrates, deposited in the area of its estuary. These are marvellous lines from Biblical Genesis describing these events: "The sky's windows were opened. The rain was on the earth forty days and forty nights... And the waters became mighty and increased greatly on the earth".

Yet time gave us one more contender for the title of the Biblical Flood location. Excavations at the outskirts of Sumerian towns Shuruppak (now Fara) and Kish also showed clean strata of clay and sand, dated by archaeologists by approximately 2,750 B.C. [3, p. 189].

Time usually soothes out memories of nature disasters. But not in Sumer. Samuel Kramer in his, now classical, research "History Begins at Sumer" pointed out that Sumerians, when talking of some 'once upon a time', used to refer to it with words "It was long ago – before the Flood". Valeriy Gulyayev, a modern Russian archaeologist, who has carried out a lot of excavations in Iraq, mentions in this regard: "The Flood stratum in Kish is dated to the time of the Early Dynasty, not the 'Ubaid period. The same can be said about thin alluvial strata found in Uruk, Lagash and Shuruppak. All these 'sterile' strata are attributed to local deluges and couldn't possibly be traces of the Global Flood. On these grounds we can claim that archaeological excavations in Iraq haven't produced any sufficient evidence of a disastrous flood. Then what the Mesopotamian legend was based upon?" The author also points out that the theory of a possible disastrous tsunami doesn't explain the following important facts:

a) both Sumerian-Babylonian and Biblical legends talk about extremely heavy downpours;

Проте з часом з'явився ще один претендент на звання біблійного потопу. Під час розкопок в околицях шумерських міст Шуруппак (сучасна Фара) та Кіш також було знайдено чистий прошарок глини і піску. Археологи його продатували приблизно 2750 роком до Р.Х. [3, с. 189].

З часом згадки про природні катаклізми, як правило, забуваються. Однак цього не трапилося із Шумерами. Самюель Крамер у своєму вже класичному дослідженні «Історія починається в Шумері» відзначив ту обставину, що вони, згадуючи про дуже віддалене минуле, полюбили говорити: «О, це було дуже давно. Ще до потопу». З цього приводу сучасний російський археолог Валерій Гуляєв, який тривалий час вів розкопки в Іраку, відзначає: «Прошарок потопу» в Кіші, наприклад, датується Ранньодинастичним, а не Убейдським періодом, те ж саме стосується тонких алювіальних прошарків, знайдених в Уруку, Лаваші, і ... Шуруппаці. Усі ці «стерильні» прошарки відносять до місцевих повеней і вони не можуть бути слідами Всесвітнього потопу. На підставі вказаного ми можемо стверджувати, що археологічні розкопки в Іраку поки що не дали доказів катастрофічного потопу. Але що тоді є основою месопотамської легенди?». Далі дослідник відзначає, що гіпотеза про ймовірне катастрофічне цунамі не пояснює таких важливих фактів:

а) шумеро-вавилонська як і біблійна легенди оповідають про надзвичайно сильні зливи;

б) легенда про потоп є популярною не лише на Близькому Сході, але й у інших частинах світу.

На підставі вказаного вчений робить висновок: «Ми маємо вибрати одне з двох пояснень: або Потоп – міф, вигаданий первісними народами, щоб поставити крапку на певному етапі їхнього минулого, або ж Потоп і насправді мав місце, але ще в доісторичні часи» [20, с. 265-266].

Дослідники вважають, що шумерський варіант міфу про Всесвітній потоп був штучно приєднаний до «Епосу про Гільгамеша» як пісня під № 11. Не випадково одинадцятий місяць за вавилонським календарем припадав на дощовий сезон і був присвячений богу вітрів Рамману. Найпроникливіший варіант міфу про Всесвітній потоп знайдено при розкопках палацу і знаменитої бібліотеки Ашшурбаніпала в Ніневії. Його вперше було озвучено хранителем Британського музею Джорджем Смітом 1872 року на зборах Товариства біблійної літератури. Най-

6) the legend about the Flood is popular not only in the Near East, but also in other parts of the world.

On which grounds the author draws the conclusion: "We're down to one choice of two possible explanations: either the Flood is a myth invented by early people to mark the end of a certain period of their history, or the Flood had really occurred, but back in prehistoric times" [20, p. 265-266].

Many scholars believe that this Sumer variant of the Global Flood myth was artificiality joined to the Epic of Gilgamesh as the song № 11. It is of no coincidence since according to the Babylonian calendar the 11th month occurred during rain season and was dedicated to the storms and thunder deity Ramman. The most heartfelt variant of the Global Flood legend was found during excavations of the palace and the famous library of King Ashurbanipal in Nineveh. It was first read by George Smith, a curator at the British Museum, in 1872, before the Society of Biblical Literature. Its most dramatic passage reads: "The strong deluge over the people, reached to heaven. Brother saw not his brother, they did not know the people. In heaven the gods feared the tempest and sought refuge; they ascended to the heaven of Anu. The gods like dogs fixed in droves prostrate. Spake Ishtar like a child, uttered Rubat her speech: All to corruption are turned and then I in the presence of the gods prophesied evil. As I prophesied in the presence of the gods evil, to evil were devoted all my people and I prophesied thus: I have begotten my people and like the young of the fishes they fill the sea. The gods concerning the spirits were weeping with her, the gods in seats seated in lamentation, covered were their lips for the coming evil. Six days and nights passed, the wind, deluge, and storm, overwhelmed. On the seventh day in its course was calmed the storm, and all the deluge which had destroyed like an earthquake, quieted. The sea he caused to dry, and the wind and deluge ended. I perceived the sea making a tossing; and the whole of mankind turned to corruption, like reeds the corpses floated. I opened the window, and the light broke over my face, it passed. I sat down and wept, over my face flowed my tears. I perceived the shore at the boundary of the sea, for twelve measures the land rose". And here are the words of Hea deity addressed to the supreme God Enlil: "Thou prince of the gods warrior, when thou art angry a deluge thou makest; the doer of sin did his sin, the doer of evil did his evil. The just prince let him not be cut off, the faithful let him not be destroyed. Instead of thee making a deluge, may lions increase and men be reduced; instead of thee making a deluge, may leopards increase and men

драматичніший уривок з нього звучить так: “Запанував морок і люди не бачили один одного. Боги в небесах перелякалися потопу і позадкували назад, видираючись небокраєм до обителі Ану. Вони припадали до землі, як собаки, й притискалися до стін... Іштар лементувала, як жінка в пологових муках. Цариця богів обливалася сльозами і викрикувала своїм чудовим голосом: «Хай перетвориться в порошок той день, коли я на раді богів накликала горе! На жаль, це я накликала горе на раді богів! Це я накликала смерть, щоб знищити моїх людей! Де вони тепер – ті, яким я дала життя? Як риб'ячою ікрою переповнене ними море». Боги Аннунаки плакали разом з нею; боги в знемозі сиділи і плакали зі щільно стиснутими вустами. Шість днів і шість ночей лютував вітер; потоп і гроза спустошували землю. На сьомий день стихли гроза і злива, і буря, що гриміла як вороже військо. Море заспокоїлося, вода почала спадати, буря і потоп припинилися... Я дивився на море. На ньому лежала Тиша. Весь рід людський знову перетворився на глину, а зелені поля на трясовину. Я відчинив вікно, і денне світло впало на моє обличчя. У мене підкошувалися ноги, я сів і заплавав. Сльози котилися по щоках моїх. Я дивився на світ: скрізь було море. Прошло дванадцять днів і з'явився острів...». А от слова бога Еа, звернені до головного бога – Енліля: «Ти, звितяжець – володар богів даремно наслав на землю потоп. Грішник має спокутувати свій гріх, а злочинець – свій злочин. Не давай же волі своїм рукам, щоб не всі люди загинули; змилуйся, щоб не всі зникли із землі. Замість потопу хай би краще прийшов лев і скоротив рід людський! Замість потопу хай би краще прийшов леопард і скоротив рід людський! Замість потопу хай би краще прийшов голод і спустошив землю! Замість потопу хай би краще прийшла богиня-чума і вразила людство!»” (рис. 4), [4, с. 69].

Наступний катастрофічний потоп, відлуння якого розсіяно по численних античних міфах, відбувся у Середземномор'ї. Ми його знаємо як Девкаліонів потоп. Можливо, саме він призвів до загибелі легендарної Атлантиди. Мова йде про дуже руйнівний землетрус у районі острова Санторін, що відбувся приблизно у 1630 році до Р.Х. Він викликав велетенське цунамі, яке зміло з узбережжя Малої Азії в Середземне море безліч будівель і людей. Зокрема було зруйновано знаменитий Кносський палац на острові Крит.

За сюжетом давньогрецький міф про потоп нагадує вавилонський. За Аполлотором: «Девкаліон – син Прометея – царював у країні Фітія

Рис. 4. Глиняна табличка з Ніневії з текстом пісні № 11, у якій описується потоп. Британський музей.

Fig. 4. A clay tablet from Nineveh, which contains text of the song # 11, describing the deluge. The British Museum.

be reduced; instead of thee making a deluge, may a famine happen and the country be destroyed; instead of thee making a deluge, may pestilence increase and men be destroyed" (Fig. 4), [4, p. 69].

The next catastrophic flood, repercussions of which could be found in numerous antique myths, took place in the Mediterranean. We know it as the Deukalion's Big Flood. Quite possible this was the one that brought perish to Atlantis. Maybe it was caused by an extremely disruptive earthquake in the vicinity of Santorini Island which occurred about 1,450 B.C. The earthquake triggered up a gigantic tsunami which washed an immeasurable number of people and buildings into the Mediterranean Sea with the famous Palace of Knossos on Greek Island of Crete among them.

(у Фессалії) і був одружений на Піррі, дочці Епіметея і Пандори, першої жінки, створеної богами. Коли Зевс вирішив знищити людей бронзового віку, то Девкаліон за порадою Прометея збудував ковчег – склав туди всякі припаси і піднявся на нього разом зі своєю дружиною. Зевс вилив з неба на Землю величезну зливу, що затопила значну частину Греції. Всі люди загинули, за винятком деяких, що врятувалися на найближчих високих горах. Тоді розділилися гори Фессалії, і вся земля по іншу сторону Істми і Пелопонесу була затоплена. Девкаліон у своєму ковчезі плив морем дев'ять днів і дев'ять ночей. Після припинення зливи він причалив до Парнасу, висадився там і приніс жертву богу порятунку – Зевсу. Той послав до нього Гермеса з пропозицією виконати будь-яке бажання Девкаліона. Він захотів, щоб з'явилися люди на землі. Тоді за наказом Зевса Девкаліон став збирати каміння і кидати його через свою голову. Камені, які він кидав, перетворилися на чоловіків, а камені, які кидала Пірра, перетворилися на жінок. От чому люди грецькою називаються *laoi* – від слова *laas* – камінь» [4, с. 84].

Зі сказаного можна зробити висновок, що людина, згідно з міфами, є істотою дуже невибагливою і створюється з того, що є під руками: у Греції – з каменю, а в Месопотамії, природно, – з глини. Викликає повагу людинолюбство Девкаліона, який попросив Зевса лише одне – відтворити людський рід. Згадаймо, що шумерському аналогові Девкаліона-Ноя – Утнапіштіму – за порятунок життя на землі всемогутній Енліль подарував навіть особисте безсмертя. Проте за художньою виразністю грецький міф є лише блідою копією месопотамського.

Свій внесок у легенду про потоп зробили також численні локальні повені в Дарданеллах і Босфорі, згадки про які залишилися в численних письмових джерелах. Вони були викликані періодичними перепадами рівня води в Середземному і Чорному морях.

У своєму, вже класичному, дослідженні «Фольклор в Старому Заповіті» Джеймс Фрезер відзначає популярність міфу про потоп у переважної більшості народів і племен планети Земля. Першопричиною потопів і повеней, природно, є гріхи богів та простих смертних. Тому тема Всесвітнього потопу більше тисячі років збуджує уяву монахів-писців (рис. 5) і художників (рис. 6-8).

The ancient Greek myth telling about Flood follows the lines of the Babylonian one. According to Apollodorus: «Prometheus had a son, Deukalion, who ruled the area around Phthia (Thessaly), and married Pyrrha, the daughter of Epimetheus and Pandora, whom the gods had fashioned as the first woman. When Zeus wanted to eliminate the race of bronze, Deukalion, on the advice of Prometheus, built a chest, and after storing it with provisions, climbed into it with Pyrrha. Zeus poured an abundance of rain from heaven to flood the greater part of Greece, causing all human beings to be destroyed, apart from those few who took refuge in the lofty mountains nearby. It was then that the mountains of Thessaly drew apart and all the lands outside the Isthmus and the Peloponnese were submerged. But Deukalion was carried across the sea in his chest for nine days and as many nights until he was washed ashore at Parnassus; and there, when the rain stopped, he disembarked, and offered a sacrifice to Zeus, God of Escape. Zeus sent Hermes to him and allowed him the choice of whatever he wished; and Deukalion chose to have people. On the order of Zeus, he picked up stones and threw them over his head; and the stones that Deukalion threw became men, and those that Pyrrha threw became women. That was how people came to be called laoi, by metaphor from the word laas, a stone» [4, p. 84].

One conclusion that could be drawn from the afore-said is that according to myths human beings must be quite undemanding creatures, made up of whatever is handy: stones in Greece, and as for Mesopotamia, people were made up, naturally, of clay. We can only admire Deukalion's philanthropy as the only thing he asked from Zeus was to recreate people. And don't forget that almighty Enlil even bestowed personal immortality on Utnapishtim, a Sumer prototype of Deukalion-Noah, for saving life on Earth. But as for its artistic expressiveness the Greek myth is just a pale imitation compared to its Mesopotamian original.

Repeated local deluges around the Dardanelles and the Bosphorus, mentioned in numerous written sources, have also contributed to the legend. These were caused by recurrent sea level differences between the Mediterranean and the Black Sea.

Sir James Frazer in his now classical research *Folklore in the Old Testament* points out how popular was the deluge myth among the overwhelming majority of the planet Earth peoples and tribes. And of course the main reason of all these floods and deluges must be sins of either gods or simple

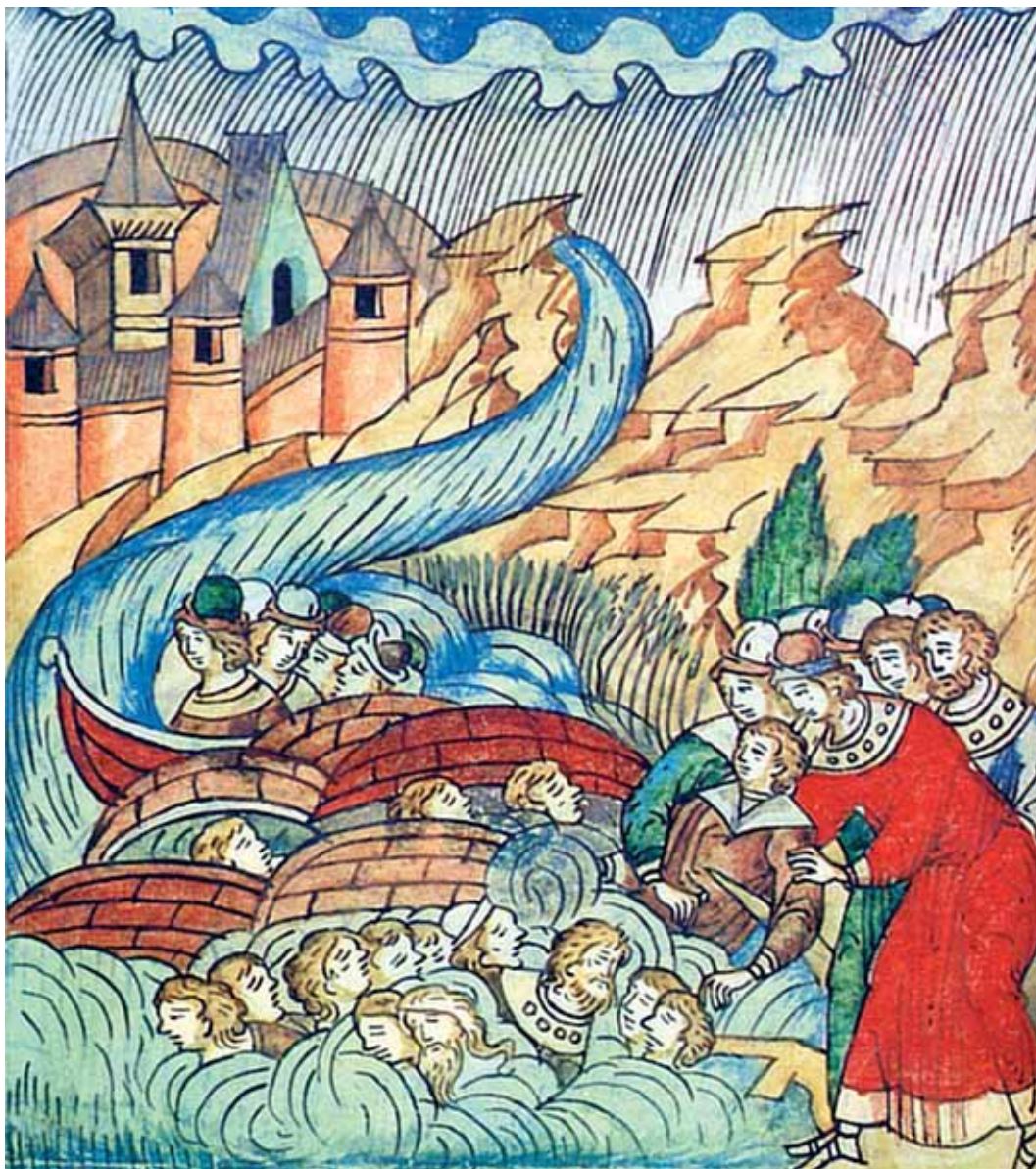

Рис. 5. Зображення сцени потопу на давньоруській мініатюрі.
Fig. 5. A scene depicting the Flood from an Ancient Rus miniature.

Рис. 6. Гравюра Гюстава Доре «Всесвітній потоп – примноження води».
Fig. 6. Engraving by Gustave Dore «The Deluge».

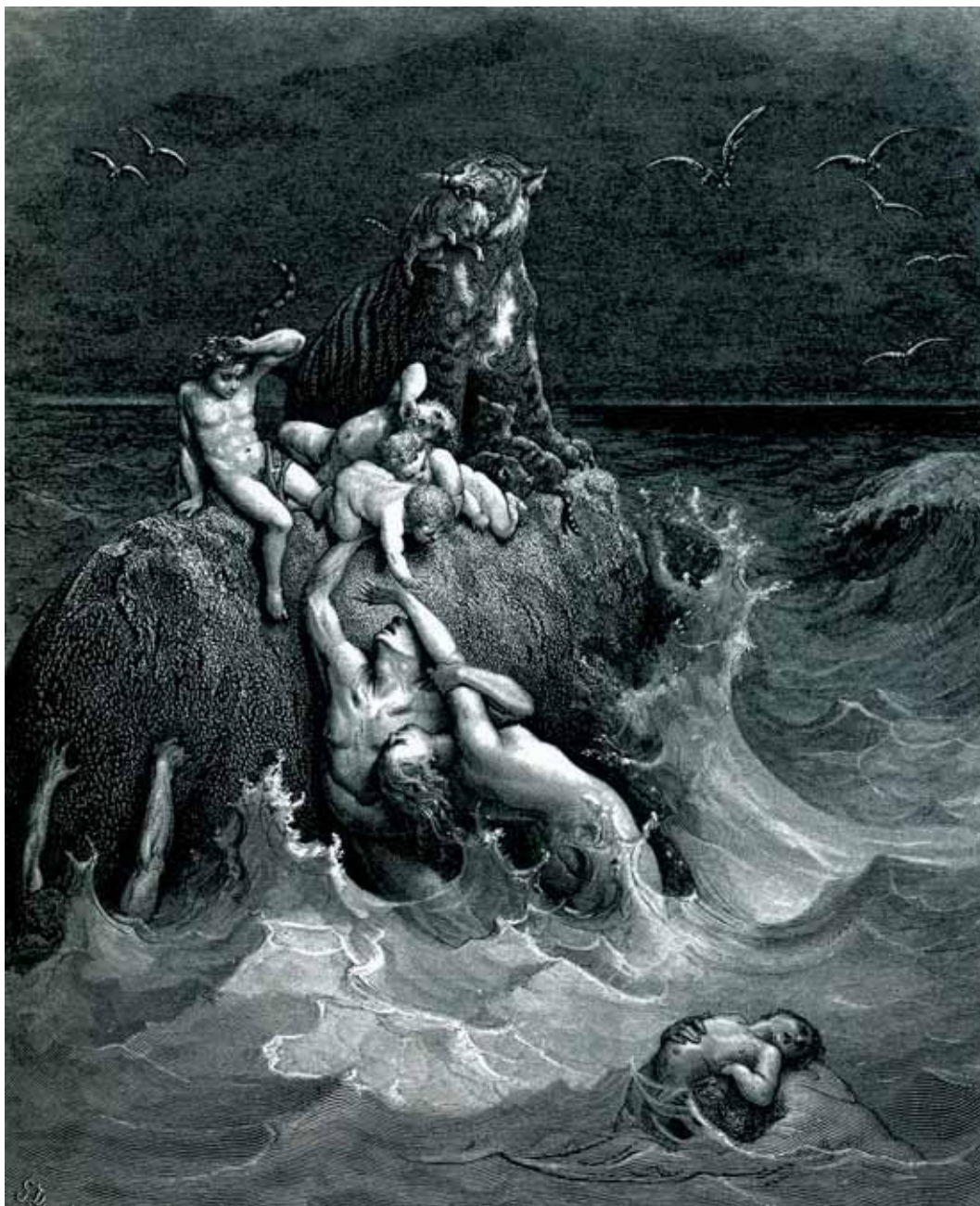

Рис. 7. Гравюра Гюстава Доре «Всесвітній потоп – знищення всієї плоті».
Fig. 7. Engraving by Gustave Dore «The World Is Destroyed by Water».

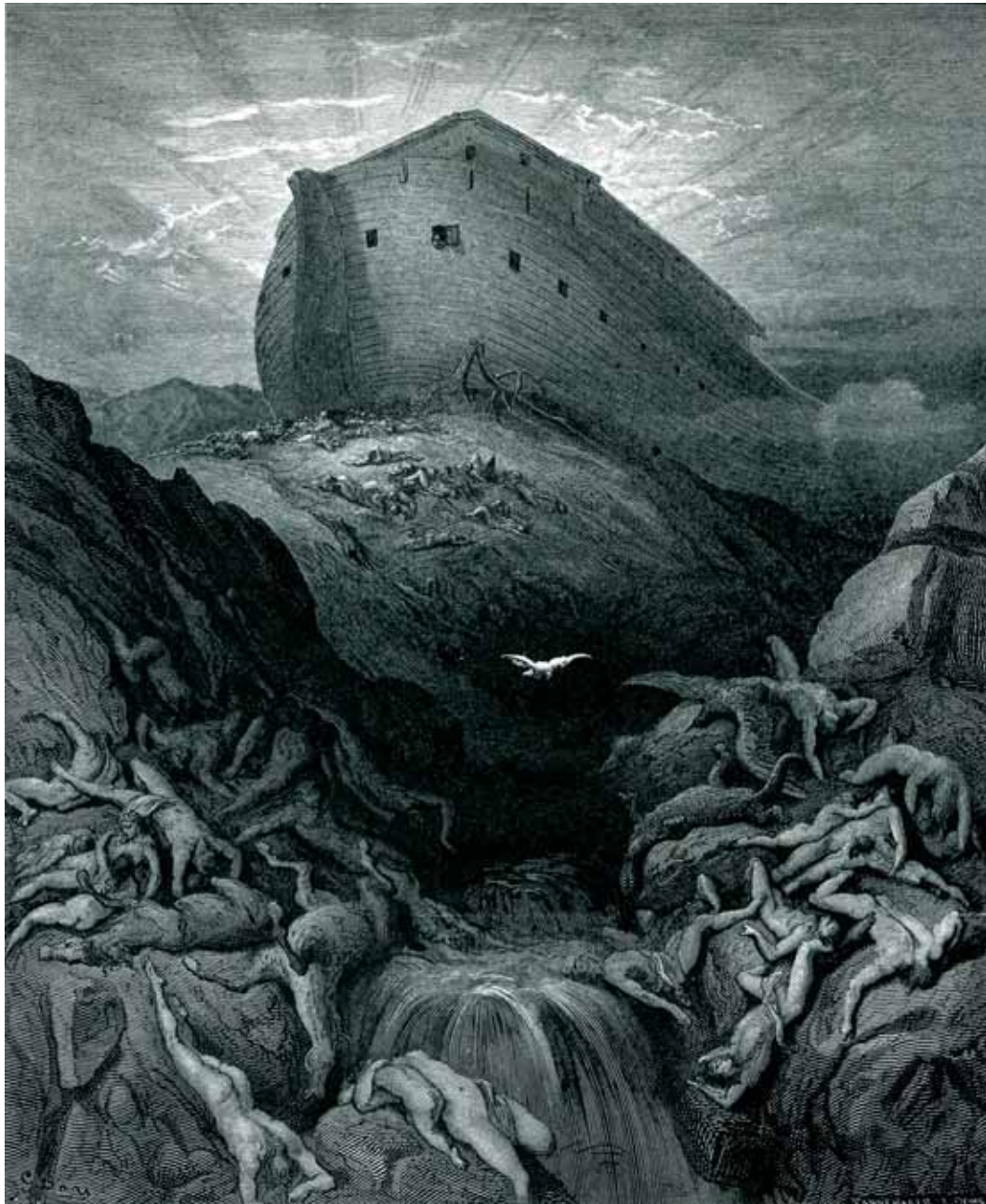

Рис. 8. Гравюра Гюстава Доре «Голуба послано».

Fig. 8. Engraving by Gustave Dore «A Dove Is Sent Forth from the Ark».

Завдяки телебаченню людство має змогу спостерігати за всіма стадіями розвитку повеней і цунамі та їх катастрофічними наслідками (рис. 9-10).

Особливо заворожує їхня страшна краса на фото із космосу (рис. 11.1-4).

На жаль, їхня потужність за останні півстоліття значно зростає.

У 1930-х роках шведський дослідник Ерік Гранлюнд знайшов у торфовищах Південної Швеції кілька різновікових прошарків торфу, що добре розклався. Він назвав їх «поверхнями поворотного розвитку». Кожен з прошарків відповідав періоду чергового осушіння. Вони були продатовані відповідно 2300, 1200, 500 роками до Р.Х. і 400, 1200 після Р.Х.

[1, с. 127]. Загальновідомо, що на зламі четвертого і третього тисячоліть до Р.Х. настало так зване «ранньосуббореальне похолодання», викликане потужними землетрусами. Під його впливом у лісовій зоні і Лісостепу різко скоротився ареал змішаних широколистяних лісів, а в Степу почали переважати засухоустійкі рослини. Саме з цієї причини на початку III тис. до Р.Х. зникли залишки колись найчисельніших у Південно-Східній Європі трипільських громад. Аналогічний процес осушування, хоча й у менших масштабах, спостерігався наприкінці XII-XIII сторіч. Що в цей час відбулося з давньоруськими князівствами, ми теж добре знаємо. Адже погіршення умов життя в Степу стало однією з основних причин чергового великого переселення народів, насамперед –

Рис. 9. Цунамі 26 грудня 2004 року.
Fig. 9. Tsunami of December 26, 2004.

Рис. 10. Наслідки катастрофічного цунамі 26 грудня 2004 року на Суматрі, Індонезія.

Fig. 10. An aftermath of the devastating tsunami of December 26, 2004 on Sumatra, Indonesia.

mortals. That's why the Global Flood theme has been so inspiring for both monks-chroniclers (Fig. 5) and artists (Fig. 6-8).

Thanks to modern tele-technologies mankind now has the opportunity to follow closely all stages and phases of developing floods and tsunamis as well as their devastating effects (Fig. 9-10).

Their fearful beauty is particularly vivid as seen from the Space (Fig. 11.1-4).

And unfortunately, for the last half a century these floods and tsunamis have become much more severe.

In 1930s a Swedish scholar Eric Granlund was researching peat bogs in Southern Sweden and found several well-decomposed peat layers ascribed to different times, which he called «recurrence surfaces». Each of these lay-

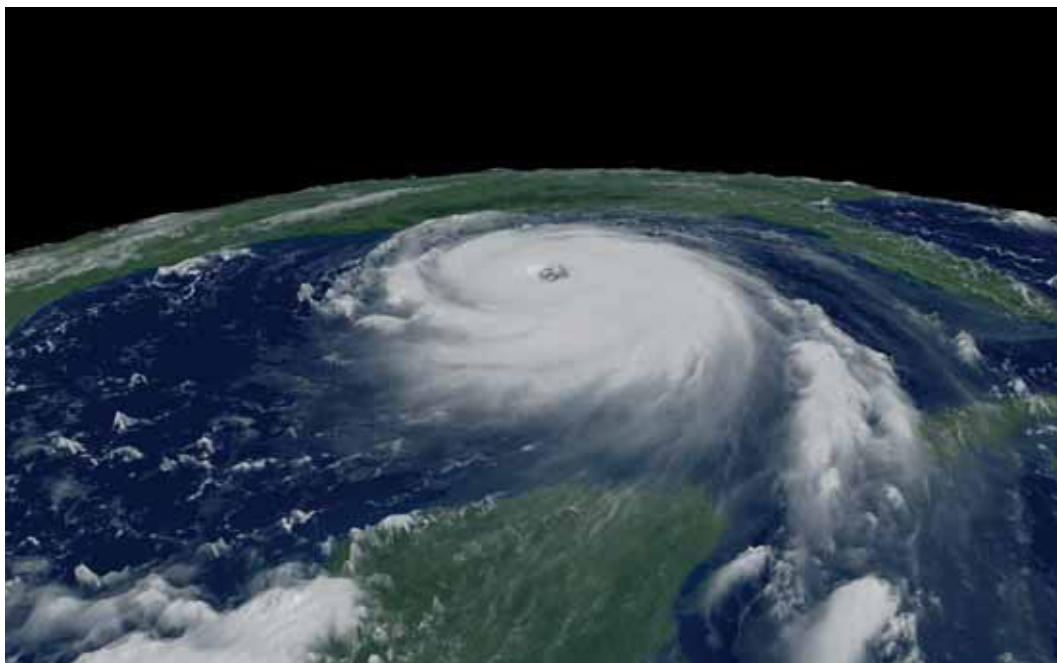

Рис. 11.1-4. Супутникові фото урагану Катріна. 29 серпня 2005 року.

Fig. 11.1-4. Satellite images of the Katrina Hurricane. August 29, 2005.

кочівників. Це свідчить про те, що навіть у спокійний, сприятливий для людства час, воно все одно залишалося іграшкою в руках матінки-природи.

Досягнення сучасної науки дають змогу зазирнути у світанок людської цивілізації і дізнатися про найперший Всесвітній потоп. У цьому нам також допоможе ритуальний напис з Майданецького, наведений в епіграфі. Денце миски з трьома рядками незрозумілих знаків знайшов після оранки поблизу с. Майданецьке на Черкащині незмінний директор Музею історії хліборобства в м. Тальне, Вадим Мищик (рис. 12).

Рис. 12. Черепок з протошумерськими піктограмами, знайдений на місці трипільського протоміста Майданецьке. 3600-3700 роки до Р.Х. Музей історії хліборобства, м. Тальне Черкаської обл.

Fig. 12. A potsherd with proto-Sumerian pictograms found within the location of Maydanetske Trypillian proto-city. 3,600-3,700 B.C. The Museum of Farming History, Talne, Cherkassy Region.

На жаль, Україна не має власних шумерознавців. Тому я надіслав прорисовку знайдених знаків Анатолію Кифішину. Він народився у Чернівецькій області, закінчив місцевий університет, а потім поїхав до м. Ленінград учитися на сходознавця. Його спеціалізація – дешифровка найдавніших шумерських та дошумерських текстів. Відповідь від вченого не забарилася (рис. 13).

ers corresponds roughly to a subsequent period of drier conditions. He dated them approximately 2,300 B.C., 1,200 B.C., 500 B.C., 400 AD, and 1,200 AD [1, p. 127]. It is of general knowledge that at the brink the third millennium B.C. the Earth entered into the Early Subboreal cooling phase caused by powerful earthquakes. As a result the forest part of the forest-steppe zone faced an abrupt loss of mixed broad-leaved forests while drought-resistant plants began to prevail at the steppe zone. That's why at the beginning of the third millennium B.C. the remains of once most numerous in South-east Europe Trypillia communities disappeared. The similar exsiccation process, though in less scope, was observed at the end of XII – XIII centuries A.D. And we are also well aware of consequences it had for ancient Rus principalities. The next wave of great migrations of mainly nomadic tribes began as a result of abrupt deterioration in living standards for the population of steppe. This is one more proof that even in comparatively relaxed in periods of time favourable for people, the mankind is still not more than just a toy in the hands of Mother Nature.

Achievements of modern science allow us to sneak a glance at the dawn of people's civilisation and to learn more about the very first Global Flood. A sacral inscription from Maydanetske proto-city entered as an epigraph for this article will help us out. Vadym Mytsik, an 'ever-director' for the Museum of Farming History from Talne town, found a bottom part of a clay basin with three rows of mysterious symbols on it. The find was made after a field near Maydanetske village that is in Cherkassy Region had been ploughed (Fig. 12):

Рис. 13. Прорисовка знаків на черепку, виконана А. Фисуном. Зміст третього знизу рядка знаків: «Намтар (вісник злої долі в Шумері) рід людський водою весь час поливає». Дешифрування Анатолія Кифішина.
Fig. 13. A sketch of the potsherd symbols, drawn by Fisun A. The third row from below reads: «Namtar (an ill-omen messenger in Sumer) pours water upon the sons of men». As decrypted by Anatoliy Kifishin.

Рис. 14. Імовірний вигляд прориву Босфору.

Fig. 14. Reconstruction of the Bosphorus Strait land bridge breach.

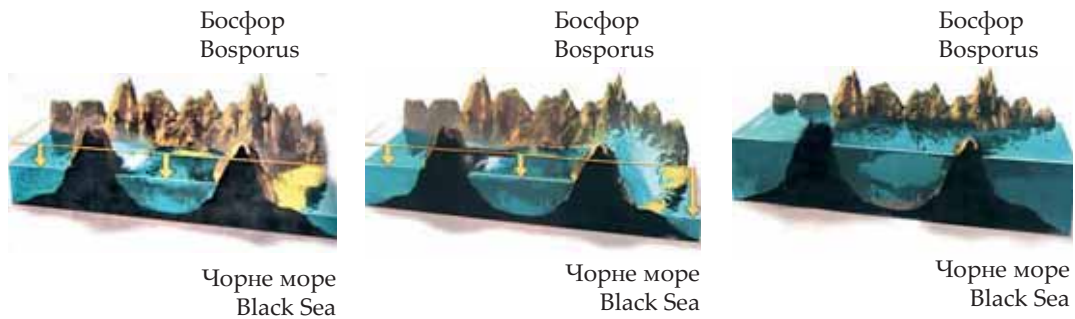

Рис. 15.1-3. Схема затоплення Чорного моря.

Fig. 15.1-3. Reconstruction of the Black Sea territory flooded.

У читача цей текст може викликати лише здивування. Звідки на сонячній черкаській землі стільки води? Проте вказаний напис нагадує про усім відому подію, до подробиць описану в Старому Заповіті. Підвищення рівня води у Світовому океані призвело до утворення Ла-Маншу і Берінгової протоки. При цьому майже повсюдне зволоження клімату практично не торкнулося Малої Азії і Причорномор'я. У цій частині Євразії тривалий час панував посушливий клімат. Через значні випари рівень прісноводного озера, на місці нинішнього Чорного моря

To much chagrin Ukraine hasn't got its own experts on ancient Sumer. That's why I sent the image of these symbols to Anatoliy Kifishin. He was actually born in Cherkassy Region, had graduated from the local university, and only after that went to Leningrad to study Eastern languages and culture. It is an expert in decryption of the most ancient Sumerian and before Sumerian texts. The scientist's reaction was swift (Fig. 13):

This piece invariably puzzles my readers. Where did they get so much water from, in the sunlit Cherkassy Region? And yet this inscription reminds us of the well-known event which is so precisely depicted in the Old Testament. Global sea level rose, forming as a result the English Channel and the Bering Strait. The climate became more humid almost everywhere but in Asia Minor and throughout the Black Sea littoral, which stayed out of the process. For a long period of time this part of the Eurasia continent had been dominated by an arid type of climate. Considerable water masses had evaporated and as a result the level of the original freshwater lake, which would be later substituted by the Black Sea, dropped dramatically to 150 meters below the Global sea level. Then either as a result of an earthquake, or just because the rising waters of the Mediterranean overflowed it, the thin land bridge across the Bosphorus Strait, separating it from the Black Sea, broke (Fig. 14):

Waters of the Mediterranean flowed catastrophically into the Black Sea (Fig. 15.1-3), [5, p. 92-93].

The flood lasted for one or two years. According to one of the reconstructions about 50 cubic kilometres of sea water discharged thunderously into the Black Sea daily. It equals about 200 Niagara Falls. The daily rise of water level would be about 15 cm. The situation would be most tragic for the flat plain regions of the Black and Azov seas vicinities. Every day water would advance for another 400 meters here. The newly formed water basin was approximately 25 percent bigger than the current one. That was the time when the contemporary Azov Sea and Crimean Peninsular were formed. And the Azov Sea is extremely shallow, which can be clearly seen from the space (Fig. 16).

American geologists William Ryan and Walter Pitman of the Columbian University told us about it in their research *Noah's Flood: The New Scientific Discoveries About the Event That Changed History*, published in 1988 in the USA. The very title of the book positions the Black Sea Flood as the Biblical one [6, p. 56]. And the fact that these scientists had been researching the Black

знизився на 150 метрів відносно рівня Світового океану. У результаті землетрусу чи просто переповненості затоки Босфор тонку перетинку, що відокремлювала її від Чорного моря, було прорвано (рис. 14).

Води Середземного моря ринули в Чорне (рис. 15.1-3), [5, с. 92-93].

Потоп тривав від одного до двох років. Згідно з першим варіантом щодня в Чорне море з неймовірним гуркотом влилося до 50 кубічних кілометрів солоної води. Це дорівнювало силі двохсот Ніагарських водоспадів. Рівень води щодоби піднімався на 15 сантиметрів. Найтрагічніша ситуація склалася на рівнинній території Північного Причорномор'я і Приазов'я. За добу вода тут просувалася на 400 метрів. Новоутворена акваторія перевищувала колишню приблизно на чверть. Утворилися Азовське море і Кримський півострів. Те, що Азовське море є надзвичайно мілким, добре видно з космосу (рис. 16).

Американські геологи Вільям Раян і Уолтер Пітман з Колумбійського університету розповіли про це у своєму дослідженні «Потоп Ноя: нові наукові відкриття про подію, що змінила історію». Воно вийшло друком у США 1988 року. Сама назва говорить про те, що її автори вважають Чорноморський потоп біблійним [6, с. 56]. Той факт, що названі дослідники вивчали шельф Чорного моря протягом двадцяти років за допомогою найсучасніших технічних засобів, примушує з повагою ставитися до такої думки. За даними їхніх досліджень Чорноморський потоп трапився в 5500-5600 роках до Р.Х [6, с. 157]. Були затоплені величезні простори Північно-Західного Причорномор'я загальною площею майже 100 тисяч квадратних кілометрів [5, с. 91]. Це добре видно на картах, розміщених на різних інтернет-сайтах (рис. 17.1-2).

Вищеназвана книжка викликала жваву дискусію в США. При цьому більшість учених, переважно богословів, піддала критиці висновки авторів, що Чорноморський потоп є біблійним, і що він витиснув із затопленої частини суші значну кількість біженців. Тому Вільям Раян і Уолтер Пітман звернулися за допомогою до знаменитого шукача затонулих кораблів – американця Роберта Балларда і його команди. Саме їм вдалося знайти на морському дні «Титанік», лінкор «Бісмарк», авіаносець «Йорктаун». Євангелістські організації США також зібрали чималі кошти і передали їх Роберту Балларду. З 1999 року він зі своєю командою вперто намагається знайти на дні Чорного моря залишки легендарного ковчега Ноя. Адже людям, з дитинства вихованих на текстах Старого Заповіту, завжди властиве бажання спробувати знайти їм ма-

Рис. 16. Сучасна акваторія Чорного й Азовського морів. Фото з супутника.
Fig. 16. Modern water basin of the Black and Azov seas. A satellite shot.

Sea shelf for another twenty years using the most advanced technologies makes us respect their point of view. According to the results of their research the Black Sea Flood occurred between 5,500 and 5,600 B.C. [6, p. 157]. Huge territories of the North-West Black Sea region, measuring about 100,000 square kilometres in total, were flooded [6, p. 157]. Which you can clearly see on reconstruction maps presented at multiple Internet sites (Fig. 17).

The aforesaid work triggered an animated discussion in the USA. And the majority of scholars, mostly scholastic ones, criticised severely the very idea that the Black Sea Flood could be the Biblical one and that huge number of people were forced out of their domicile. So William Ryan and Walter Pitman asked a famous American shipwreck explorer, Robert Ballard, and his team for help. These were people that had managed to discover on the ocean floor the Titanic, the Bismarck battleship and the Yorktown aircraft carrier. USA based Evangelist organisations collected a considerable

Рис. 17. Чорне море до і після потопу. Чорним кольором позначено затоплені території.

Fig. 17. The Black Sea before and after the Flood. Black colour mark flooded territories.

теріальне підтвердження. Російські мас-медіа із самого початку активно висвітлювали результати цих пошуків, що не скажеш про українські ЗМІ. Тому вітчизняні підручники і посібники з історії до сьогодні навіть і не згадують про цю грандіозну катастрофу, що так суттєво вплинула на формування сучасної екосистеми півдня України і Росії.

Результати досліджень команди Роберта Балларда майже повністю підтвердили теоретичні висновки, викладені в книзі Вільяма Раяна й Уолтера Пітмана. Сканування значних площ морського дна біля узбережжя Туреччини дали можливість визначити берегову лінію колись прісноводного озера. Зразки ґрунту, підняті з дна, показали, що до потопу це була земна поверхня, випалена сонцем. Дослідження придонних зразків води дало точну дату потопу – 5460 рік до н.е. [7, с. 618]. Саме в цей час перестали існувати прісноводні молюски. Через деякий час їх замінили середземноморські види. Унікальною особливістю Чорного моря є та обставина, що прошарок солоної води товщиною понад сто метрів повністю ізолював його прісноводну глибоководну частину.

amount of money and passed it on to Robert Ballard. So since 1999 Robert Ballard had been stubbornly trying to unearth from the Black Sea floor remnants of the legendary Noah's Ark. Quite understandable persistency, since people reared on Old Testament texts always strive to find some material evidence proving them. This expedition from its very start was covered extensively in Russian mass media, but unfortunately much less so in Ukraine. So there's not a single reference to this colossal cataclysm, which actually formed the ecosystem of southern parts of Russia and Ukraine as it is now, in Ukrainian coursebooks or historical works.

Robert Ballard expedition's finds almost absolutely confirmed William Ryan and Walter Pitman's theoretical deductions. The team had scanned massive areas of sea floor adjacent to Turkey which allowed them to define the coastline of former freshwater lake. Sea sediment samples retrieved from the seabed have revealed the fact that once it used to be a sun-parched dry land. And an analysis of near-bottom water samples allowed to pinpoint the exact timing of the Flood – 5,460 B.C. [7, p. 618]. That was the time when freshwater molluscs disappear replaced by Mediterranean kind. The Black Sea is unique because a more than 100-metre-thick upper seawater layer has completely isolated its deeper freshwater part. Decomposing freshwater organic matter had produced huge amounts of hydrogen sulphide which accumulated in the depth of the sea. What's more, hydrogen sulphide is in itself a preserving agent. In 1980 American scientists, using special equipment, made a satellite scan of the Black Sea waters analysing their productivity and hydrogen sulphide content (Fig. 18).

As expected, the resulting image almost totally fitted the charts depicting Black Sea Flood territory (Fig. 8.6-7). That's why Robert Ballard claimed straight away that oxygen-deficient Black Sea depths constitute a huge nature-made museum where everything that rests at the sea floor has been preserved in its original shape. First of all these are thousands of ships of all epochs and nations. This theory was fully confirmed in 2006-2007 when Ballard's team, together with Ukrainian archaeologists, investigated sea depths near Crimean coast and found few tens of shipwrecks (Fig. 19-22.).

Ukrainian President Victor Yushchenko paid visit to the research vessel in August 2007 and even singlehandedly recovered an ancient amphora from more than 100 m depth, operating a robot manipulator. But the first sensational discovery, made by Robert Ballard's team, was relics of a rectangular structure measuring 13 x 4 metres, found with the help of an under-

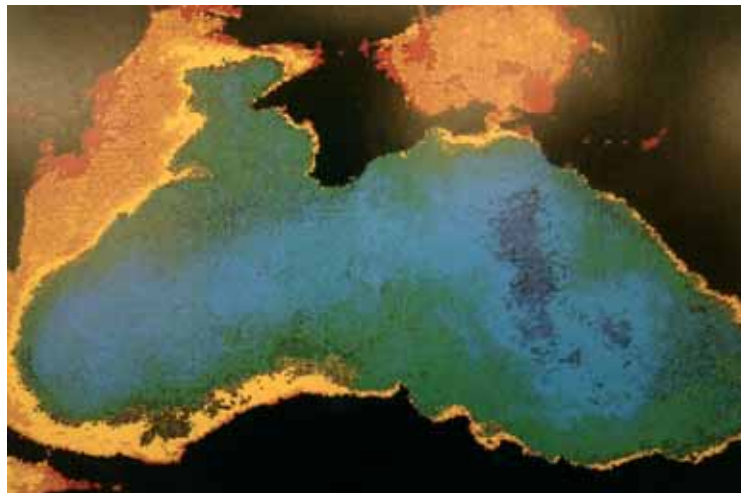

Рис. 18. Карта продуктивності вод Чорного й Азовського морів, створена фахівцями Океанографічного інституту Вудс Хол (США). Голубим і зеленим кольорами позначена глибинна частина моря. Червень 1980 р.

Fig. 18. Map showing productivity of Black and Azov seas' waters, made by experts of The Woods Hole Oceanographic Institution (USA). Blue and green colours mark deeper sections of the sea. June 1980.

У результаті процесу розкладання прісноводної органіки у глибинах накопичилася величезна кількість сірководню, який сам по собі є консервантом. Американські вчені у 1980 році за допомогою спеціальної апаратури провели супутникове сканування акваторії Чорного моря на продуктивність вод та наявність сірководню (рис. 18).

Як і очікувалося, одержане зображення майже повністю співпало з картами затоплення Чорного моря (рис. 17). Тому ще до початку досліджень Роберт Баллард стверджував, що бідні на кисень глибини Чорного моря є величезним природним музеєм. У ньому у первісному вигляді збереглося все, що спочиває на дні. Насамперед, це тисячі кораблів усіх епох і народів. Указане припущення повністю підтвердилося в 2006-2007 роках. Поблизу узбережжя Криму американськими й українськими археологами були знайдені залишки десятків кораблів (рис. 19-22).

У серпні 2007 року дослідницьке судно відвідав Віктор Ющенко і за допомогою робота-маніпулятора власноручно підняв з глибини понад 100 метрів амфору.

water video camera apparatus. It is sitting on the seabed at a depth of about 100 m below sea level eastward of Synope city. The building was constructed according to the technology traditional for those times: upright timbers were filled with wattle and daubed with clay mixture. Apart from remnants of woodwork the camera showed earthenware and some flint artefacts. American researchers immediately dubbed it as a 'farm household'. The fact that the building was positioned in a valley between two little streams is quite revealing. Test probes taken from the seabed proved to be pertaining to the kind of soil characteristic for a semi-desert. That's why local farmers had to choose the best-watered places for their settlements.

Next year another research vessel, the German 'North Horizon', also found remains of a human dwelling, not far from the first location (Fig. 23.1-2), [5, p. 90].

According to American researchers this part of Eurasia continent, located between the rivers Danube, Dniester and Dnieper, and also delta of the Don

Рис. 19. Українське науково-дослідне судно «Наутілуc-Україна» (NAUTILUS-UG). Міжнародна підводно-археологічна експедиція "Візантія-2007" (С. Воронов, Р. Баллард).

Fig. 19. Ukrainian research vessel NAUTILUS-UG. International Maritime Archaeological Expedition "Byzantine-2007" (S. Voronov, R. Ballard).

Проте, першою сенсаційною знахідкою команди Роберта Балларда стало виявлення за допомогою глибоководного апарата-телекамери на глибині близько 100 метрів у східному напрямі від міста Синоп залишків прямокутної будівлі розміром 13х4 метри. Вона була збудована за традиційною для свого часу технологією: вертикальні стовпи, обплетені верболозом і обмазані глиною. Крім залишків дерева, камери показали кераміку та вироби з кременю. Американські вчені одразу назвали його «фермерським господарством». Показово, що зазначена будівля знаходилася в долині, утвореній двома невеликими річками. Аналіз донних зразків ґрунту засвідчив, що вони властиві напівпустелі. Тому, місцеві хлібороби вимушені були селитися в найбільш зволжених місцях.

Наступного року неподалік від цього місця німецький дослідницький корабель «Північний горизонт» також натрапив на залишки людського житла (рис. 23.1-2), [5, с. 90].

Як вважають американські дослідники, найсприятливішою зоною для землеробства в цій частині Євразії була затоплена потопом територія межиріччя Дунаю, Дністра і Дніпра, а також дельти Дону. Цілком очевидно, що хлібороби і рибалки селилися на узбережжі та в гирлах затоплених потопом вищеперерахованих річок [6, с. 239-246]. У зв'язку з чим виникла ідея спробувати відшукати в акваторії Північного Причорномор'я залишки прадавніх поселень. Перше з них складалося з примітивних будівель з вівтарями, печами та загонами для худоби. Воно було випадково знайдено французькими дослідниками у гирлі Дунаю [5, с. 90]. Сучасні технічні засоби дають можливість це зробити. Справа лише в коштах. І якщо будуть знайдені численні залишки таких поселень і, навіть протоміст, підручники з історії доведеться істотно відкорегувати. Проте, це не буде простою справою. У зв'язку із сильними течіями та значними наносами мулу, підводні дослідження в межиріччі Дунаю і Дніпра можуть бути значно утруднені. Крім того, ці прибережні напівпрісні води сприяють розкладу деревини. На думку археолога Михайла Відейка, одним з найперспективніших для таких досліджень є район острова Зміїний. Ця єдина в Західному Причорномор'ї височина є природним святилищем. Михайло Відейко також вважає, що втікачі від потопу були пращурами представників найбільшої на той час у Європі землеробської протоцивілізації «Кукутень-Трипілля». Адже час Чорноморського потопу збігається з їхньою появою на теренах сучасних Румунії і Молдови.

Рис. 20. Керівники Міжнародної підводно-археологічної експедиції «Візантія-2007»: Р. Баллард (Інститут археологічної океанографії Університету Род Айленд, США) і С. Воронов (Департамент підводної спадщини України).
Fig. 20. Leaders for the International Maritime Archaeological Expedition «Byzantine-2007» R. Ballard (The Institute for Archaeological Oceanography, University of Rhode Island, USA) and S. Voronov (Department of Underwater Heritage of Ukraine) .

Рис. 21. Телекерований підводний апарат «ROV HERCULES» (Інститут археологічної океанографії Університету Род Айленд, США). Українсько-Американська експедиція «Чорне море-2006» (Р. Баллард, С. Воронов).
Fig. 21. Remotely Operated Vehicle submersible apparatus «ROV HERCULES» (The Institute for Archaeological Oceanography, University of Rhode Island, USA). Joint Ukrainian-American expedition «Black Sea-2006» (R. Ballard, S. Voronov).

Рис. 22. Залишки візантійського вітрильно-веслового корабля IX-X ст. (Чорне море, глибина 139 м.). Міжнародна підводно-археологічна експедиція "Візантія-2007" (С. Воронов, Р. Баллард).

Fig. 22. Remnants of a Byzantine era sail-and-oar vessel, circa IX-X centuries. (The Black Sea, 139 m deep). International Maritime Archaeological Expedition "Byzantine-2007" (S. Voronov, R. Ballard).

Як відомо, ще за тисячу років до Чорноморського потопу освоїти зрошуване землеробство спробували жителі знаменитого Чатал-Гююка – найпершого у світовій історії міста-храму. Воно знаходилося на сімсот кілометрів південніше Босфору. Про це свідчать залишки іригаційної системи, знайденої англійськими археологами. Але через надмірний полив навколишні землі поступово засолонцювалися [8, с. 122-134]. Тому його жителі мусили все кинути й розійтися світом у пошуках «нової землі обіцяної». Ті, що рушили в північному напрямі, осіли в гирлах життєдайних річок навкруги прісноводного Чорного моря. Проте доля не дала їм багато часу на перепочинок. Велетенський водоспад, як вісник злої долі Намтар, гнав їх далі. Виникає питання: «А куди ж саме?»

Як відзначалося вище, заповнення чорноморської улоговини відбувалося поступово протягом 1-2 років. Отже, місцеве населення було просто «вичавлене» з рідних місць. На думку Вільяма Раяна і Уолтера Пітмана його загальна кількість становила близько 10 тисяч чоловік. У свою чергу європейські археологи називають зовсім іншу цифру –

River, presently flooded, had been optimal for farming. So it's quite evident that farmers and fishermen used to settle along the shoreline and in now-flooded deltas of the aforesaid rivers [6, p. 239-246]. This triggered the idea to try to find ruins of ancient settlements in the northern Black Sea waters. Modern technical equipment allows that. It's mostly a money question now. So if remains of a considerable number of such settlements or even proto-cities are found, history coursebooks will have to be substantially corrected. First of such settlements, which consisted of primitive buildings with altarpieces, hearths and cattle enclosures, was accidentally found by French researchers in the Danube delta [5, p. 90]. But this is going to be difficult. Strong currents and huge silt deposits in the vicinity of the Danube and Dnieper rivers' deltas may make underwater researches here quite a challenging task. Besides in these near-shore desalinated waters timber is likely to rot. An archaeologist Mikhail Videyko believes the Serpents' (Zmeinyy) Island vicinity is most promising in this aspect. This only for the entire Black Sea littoral summit has always been a nature-made shrine. Mikhail Videyko also believes that those fugitives who had fled the flood, became ancestors of Europe's biggest, for those times, Kukuten-Tripillia proto-civilization of farmers. Since the Black Sea flood timing coincides with the time they appear on territories of modern Romania and Moldova.

As it is well known the first attempt to master irrigating agriculture was made by people of famous Catalhoyuk – the world's first City-Temple, existing an entire thousand years before the Black Sea flood. It was located

Рис. 23.1-2. Затоплені залишки будівлі, знайдені німецьким дослідницьким кораблем «Північний горизонт» у районі м. Синоп (Туреччина).

Fig. 23.1-2. Ruins of a submerged building found by the German 'North Horizon' research vessel in the vicinity of Synope city (Turkey).

приблизно 200 тисяч. Адже за їхніми даними затоплена чорноморська улоговина була густо заселена. Поселення знаходилися на відстані чотирьох кілометрів одне від одного [5, с. 94]. Більш за все, істина знаходиться десь посередині. Реально мова може йти про кілька десятків тисяч жителів, що також дуже багато як на той час. Переважно це були вихідці з теренів сучасних Болгарії, Румунії, Молдови, України і Росії. Їх приваблювали гирла найбагатших на рибу та птахів річок в Європі та найкращі пасовиська для худоби. У свою чергу, близькосхідні мігранти принесли до Північного Причорномор'я культуру неолітичного землеробства. Щовесни величезні маси води, насичені родючим мулом, заливали пониззя Дунаю, Дніпра, Дону, інших річок та примушували, тоді ще прісноводне Чорне море, вийти зі своїх берегів. Хто встигав одразу після паводка засіяти вологу землю, мав гарантований врожай. Як тут не згадати про аналогічні розливи Нілу, що впродовж тисячоліть забезпечували процвітання єгипетської цивілізації.

Відмінності між ранньотрипільською та приазовською керамікою дають підставу говорити про існування на затопленій території, принаймні, двох цивілізаційних центрів:

- Північно-Західне Причорномор'я, де провідну роль відігравали переселенці з Малої Азії;
- акваторія сучасного Азовського моря з головним релігійним центром - святилищем Кам'яна Могила.

На перший погляд стосунки між мігрантами і місцевим населенням мали бути антагоністичними. Насправді вони могли більш-менш мирно співіснувати. Про це свідчить зміст ритуального напису на покрові богині-рожаниці у святилищі № 23 міста-храму Чатал-Гуюк кінця VII тис. до Р.Х. Він прославляє богиню Інанну – покровительку святилища Кам'яна Могила зі Степу-Благодатної Землі, тобто Приазов'я (рис. 24), [2, с. 442-443].

Аналогічні більш ранні написи Анатолій Кифішин дешифрував зі стін печер і гrotів святилища Кам'яна Могила. Це є доказом того, що жерці Чатал-Гуюку ще задовго до потопу контактували зі своїми приазовськими колегами і, схоже, визнавали їхню зверхність.

Такий симбіоз різних культур і етносів та надзвичайно сприятливих природних умов мав дуже швидко призвести до справжнього цивілізаційного вибуху. І якби не потоп то можна припустити, що перша у світовій історії цивілізація з чудовими містами і безкрайними зрошу-

some 700 km south to the Bosphorus strait. British archaeologists found evidences of irrigating system here. But because of excessive watering local soil became saline [8, p. 122-126]. So finally local dwellers had to leave everything behind and to go wandering around in search of a new 'promised land'. Those that went northward settled in deltas of life-giving rivers draining into the then-freshwater Black Sea. But nature gave them just a short break. A huge water-fall akin to Namtar, messenger for gods bringing people ominous fate, was driving them out of their homes. But where to? That is the question.

As it was mentioned before it took about one to two years to fill up the Black Sea lowland. That means that local inhabitants were simply forced out of their homes. According to William Ryan and Walter Pitman's estimation they numbered about 10,000 people. On the other hand European archaeologists give a very different number - approximately 200,000 fugitives, since, according to their information, the Black Sea lowlands had been densely populated. There was a settlement at roughly every four kilometres distance from one another [5, p. 94]. Most likely the truth is somewhere in between these estimations. We can realistically talk about few tens of thousand people, and that was a considerable number of people for those times. They probably originated from today's Bulgaria, Romania, Moldova, Ukraine and Russia territories. These places attracted them for these were Europe's most abundant in fish rivers with innumerable birds flocking along them, and the best possible pastures for cattle as well. In their turn migrants from the Near East brought Neolithic farming culture to the North Black Sea region. Every spring huge masses of water, carrying tons of extremely fertile peat, flooded deltas of the Danube, Dnieper, Don and other rivers, causing the freshwater Black Sea to overflow. Those who were smart enough to sow into still damp soil after flood waters retreat were bound to have a guaranteed plentiful yield of crops. This sure reminds of famous Nile floods that had been a key to prosperity of the Egyptian civilization.

Certain divergences between pottery of early Trypillia versus Near-Azov region one allow us to suggest that there were at least two civilization cores co-inhabiting on now-flooded areas:

- the North-West Black Sea littoral, populated mainly with migrants from Asia Minor;
- a territory now covered with waters of the Azov Sea, having Stone Grave shrine for a religious centre.

Рис. 24. Чатал-Гуюк, святилище № VII.23. Написи на покрові богині (за Г. Хакстейблом). 6200 pp. до Р.Х.
Fig. 24. Catalhöyük, shrine # VII.23. Inscriptions on mother-goddess's ritual cloth (according to Mrs. G. Huxtable). 6200 B.C.

ваними полями, народилися б саме тут. Але замість цього, ті що рятувалися від великої води, рознесли світом перші варіанти легенди про Всесвітній потоп, який позбавив європейців та мешканців Малої Азії їхнього спільного земного раю.

На сьогодні все зрозуміло лише з переселенцями, які жили в пониззі Дону. Зараз це – Керченська протока й акваторія Азовського моря. Схоже, що втікачі рятувались від потопу, піднімаючись угору проти течії Дону до його припливів – річок Молочної і Кальміуса. Там вони поповнили вже існуючі землеробські поселення. До речі, найперші на теренах сучасної України [9, с. 125]. Найдавніше серед них – поселення поблизу святилища Кам'яна Могила. Археологи продатували кістки тварин з його верхнього горизонту. Їхній вік сягає 7500 років до Р.Х. (рис. 25), [9, с. 86].

За кордоном мало хто знає про їхнє існування. Тому на картах американських дослідників – критиків результатів досліджень Вільяма Раяна й Уолтера Пітмана, у Північному Причорномор'ї не показано жодного. Це ж саме стосується і німецьких учених. Вони вважають, що втікачі від Потопу спершу поселилися в Придунав'ї і вже звідси рознесли теренами усієї Європи культуру неолітичного землеробства і тваринництва. Тому на своїй карті ймовірного розселення втікачів вони, як і американці, проігнорували терени сучасної України (рис. 26), [5, с. 94].

Таке нехтування будь-якого впливу наших далеких пращурів на становлення європейської та світової цивілізації властиве не лише західним дослідникам. З часу правління російського самодержця Петра I

At first sight it seems that new migrants and local population should have been quite antagonistic to each other. But in fact they were coexisting more or less peacefully. An inscription on the ritual cloth of the fertility mother-goddess, dated by the end of VII millennium B.C., from the shrine № 23 of Catalhoyuk City-Temple, proves that. Those lines glorify Innana-goddess, a patroness of the Stone Grave shrine, from the 'Steppe, a Blessed Land', meaning the Azov Sea region (Fig. 24), [2, p. 442-443].

Some other very similar early inscriptions, found on walls of caves and grottoes of the Stone Grave shrine, were decrypted by Anatoliy Kifishin. They prove that long before the Flood Catalhoyuk priests had had contacts with their Azov region colleagues, and what's more, they had probably recognised their superiority. That means they probably demarcated their respective spheres of influence.

Such symbiosis of two different cultures and ethnicities at given particularly favourable natural conditions should have quite soon resulted in a veritable civilisation explosion. If not for the Flood, the world's first civilisation with amazing cities and endless irrigated fields would have originated in this locality. But instead, those who were lucky enough to survive, spread around the world the original version of the Global Flood, the one that robbed both early Europeans and Asia Minor inhabitants of their common earthly paradise.

More or less clear picture we have today concerns only those migrants who fled to lower reaches of the Don River. Now these territories are drowned under waters of the Kerch Strait and the Azov Sea. Looks like they found their escape going upstream the Don River up to its tributaries Molochna and Kalmius. There they settled, joining already existing farmers' settlements. By the way, these were the first farmers' settlements on the territory of Ukraine [9, p. 125]. And the oldest of them is the one adjacent to the Stone Grave shrine. Archaeologists carbon-dated animal bones from the excavation's upper horizon. They date back as far as 7500 years prior to the modern era (Fig. 25), [9, p. 86].

Quite few people outside Ukraine are even aware of their existence. So not surprisingly maps of American researchers, those who chose to condemn William Ryan and Walter Pitman's theory, don't show a single settlement of this kind on the Black Sea littoral territory. The same could be said about German scholars. They believe that survivors, who fled the Flood, first settled along the Danube river and then spread Neolithic farming and livestock

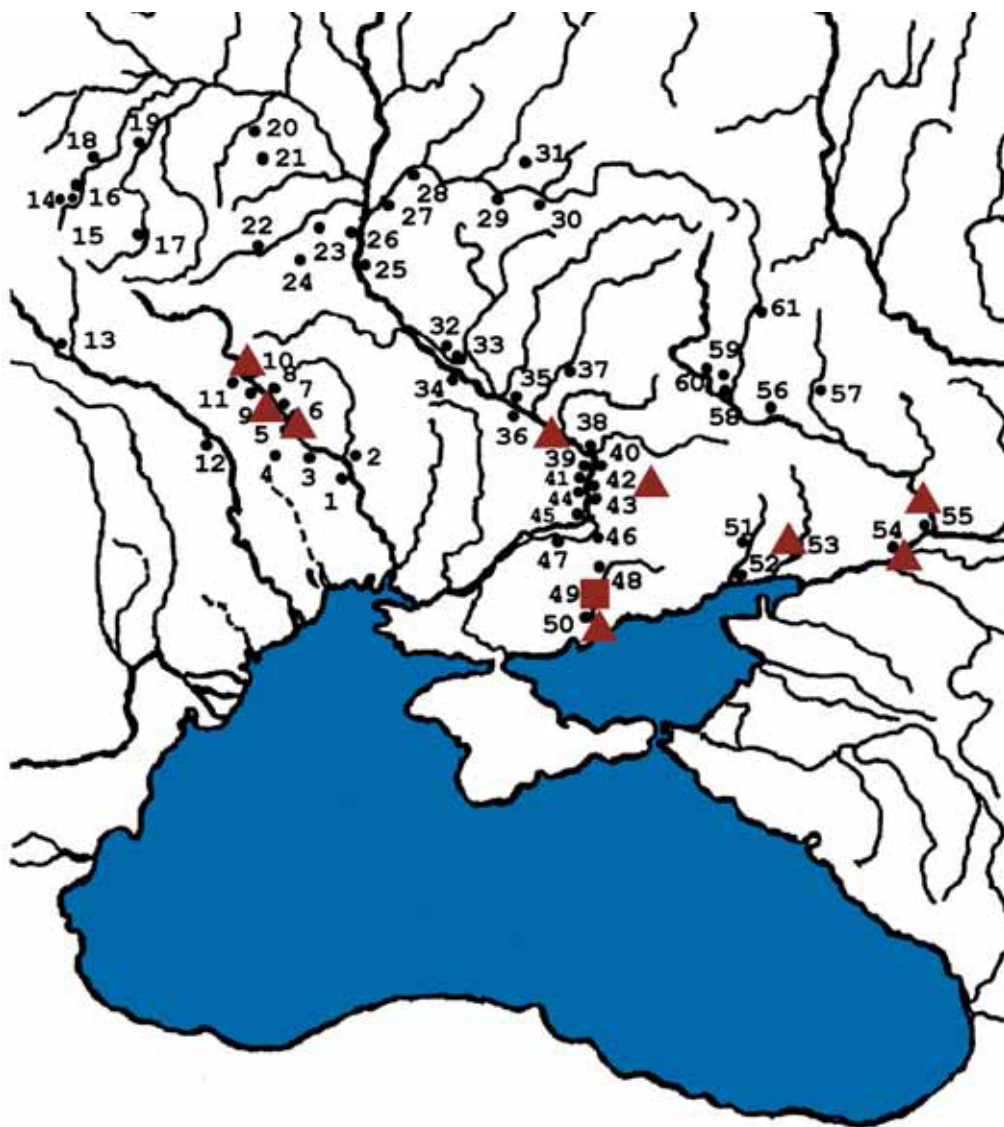

Рис. 25. Карта неолітичних поселень Північного Причорномор'я (за Н. Котовою). Трикутниками відмічені поселення, що існували в VII тис. до Р.Х. Квадратом - поселення поблизу святилища Кам'яна Могила. Середина VIII тис. до Р.Х.

Fig. 25. Map showing Neolithic settlements from territory north to the Black Sea (by N. Kotova). Triangles mark settlements which existed in VII millennium B.C. Squares mark settlements adjacent to the Stone Grave shrine. The middle of VIII millennium B.C.

breeding culture throughout Europe. That's why both American and German maps, showing possible territories inhabited by flood refugees, ignore the terrain of nowadays Ukraine (Fig. 26), [5, p. 94].

What's more, any possibility of any kind of influence brought by our far ancestors into formation of first European and then Global civilisation, has been totally disregarded, and not only by Western researchers. Since the reign of Russian czar Peter I it has become an axiomatic belief that the only possible source of anything progressive could be found west of Ukraine. So hordes of first Russian and then Soviet historiographers automatically applied this doubtful theory to our ancient past. Yet a number of domestic scientists managed to demonstrate its absurdity, but sadly not before achievement of independence. Thus, for example, an archaeologist Nadiya Kotova points out that "...farming was well established in the Azov region as early as 6,800 - 6,300 years before the modern age" [8, p. 46] and that "...existing definitions offer a suggestion that inhabitants of Ukraine's terrain adopted domesticated plants from people living in the Azov Sea and Pre-Caucasus regions rather than from Balkan-Carpathian area. Such an assumption could be grounded on finds of angiospermous barley and millet

Рис. 26. Карта найвідоміших неолітичних поселень навколо Чорного моря (Згідно даних західно-європейських дослідників).

Fig. 26. Map showing best-known Neolithic settlements in the Black Sea region.

стало аксіомою вважати, що все прогресивне може прийти до нас лише із Заходу. Отже, багато російських, а після них і радянських істориків, автоматично розповсюдили цю сумнівну теорію і на наше далеке минуле. Лише після проголошення незалежності вітчизняні дослідники змогли показати її абсурдність. Зокрема, археолог Надія Котова відзначає, що: «...у Приазов'ї землеробство було вже відомо 6800-6300 років до н.е.» [8, с. 46] та «...наявні визначення сприяють припущенню, що культурні рослини були запозичені мешканцями України в населення північного Приазов'я і Передкавказзя, а не Балкано-Карпатського регіону. Такий висновок можна зробити на підставі знахідок півчастого ячменю і проса на Південному Бузі близько 6300 р. до н.е. і відсутності їх у неолітичних пам'ятках Подністров'я 7 тис. років до н.е.» [8, с. 82]. Варто додати, що ці слова написані ще до початку досліджень команди Роберта Балларда.

На створення об'єктивної картини впливу значних коливань рівня води в Чорному морі на чисельність навколишнього населення в епохи мезоліту, неоліту і ранньої бронзи спромігся відомий молдовський археолог Валентин Дергачов. За його даними найбільше скорочення поселень у прибережній зоні припадає саме на VI тисячоліття до Р.Х. [22, с. 19-27]. Про це наочно свідчить складена ним карта розташування найбільших неолітичних поселень у Північно-Західному Причорномор'ї (рис. 27), [22, с. 21].

Вона є доказом того, що наші далекі пращури ще довгий час остерігалися нового прояву гніву богів і намагалися селитися подалі від смертоносних вод.

Так, у Подністров'ї і Прикарпатті на відстані 100-300 кілометрів від узбережжя Чорного моря з'являється ряд ранньотрипільських поселень. Час появи найперших із них – 5400 роки до Р.Х. [10, с. 37]. При цьому археологи переконані, що трипільці прийшли сюди з Придунав'я (рис. 28).

Отже, виникає запитання, а куди ж поділося населення затоплених водою дельт Дністра, Південного Бугу і Дніпра? Відповідь на цю загадку міститься на стінах гротів і печер святилища Кам'яна Могила під Мелітополем. У післяпотопний час вони рясніють згадками про «Суд Водою». І в цьому немає нічого дивного. Адже води Азовського моря вже хлюпотіли всього в п'ятидесяти кілометрах від святилища. Найбільш експресивний текст видряпано жерцями на панно № 27: «На

made on the Southern Bug River and dated to approximately 6,300 B.C. with complete absence of such at the Neolithic sites of the Dniester River basin pertaining to the 7,000 B.C. period" [8, p. 82]. It's also worth mentioning that these words had been written even before Robert Ballard's team started their research.

A well-known Moldovian archaeologist Valentin Dergachyov has managed to create an authentic picture of the influence these dramatic fluctuations of the Black Sea level had on number of people inhabiting Black Sea's close proximities during the Mesolithic, Neolithic and Early Bronze periods. According to his data the most impressive decrease in number of people living within coastal zone occurs exactly in the VI millennium B.C. [22, p. 19-27]. This could be clearly seen on his chart mapping most significant Neolithic settlements in the North-West Black Sea littoral (Fig. 27), [22, p. 21].

This map also shows that our far ancestors from the Flood time and for a long period on were wary of new manifestations of Gods' wrath and thus were avoiding settling next to murderous waters.

That's how in the Dniester basin and the Carpathian region within 100 to 300 km of the Black Sea coast early Trypillia settlements emerge. First of them appear 5,400 years B.C. [10, p. 37]. And archaeologists are certain that the Trypillians came here from the Danube basin (Fig. 28):

Рис. 27. Головні пам'ятки й ареали культур пізнього неоліту Норд-Понтійської зони (за В. Дергачовим).
Fig. 27. Most significant sites and areal ranges of the Late Neolithic cultures in the North-Pontus area (according to V. Dergachyov).

Рис. 28. Карта розселення племен протоцивілізації «Кукутень-Трипілля» на територіях сучасних Румунії, Молдови та України в IV тис. до Р.Х. (за М. Відейком).
Fig. 28. Mapping of the Kukuten-Tripillia proto-civilization tribes' settlements on the territory of modern Romania, Moldova and Ukraine in IV millennium B.C. (by Mikhail Videyko).

полях ліллу Крило Велике встановлене – до мандрівки Ніндара водою засуджений, у гробницю пролитий, Намтар спрямований Птахом мертвих зв'язувати, водою засуджених зв'язувати. За вказівкою утугів Аратти Ламар у 80 році правителів судить. Думузі для суду Води 40 віслюків визначив і 40 Колісниць найперших. Жереб Колісниць найперших – згідно зі знанням Морської Безодні – мертвих перевозити. Колісниці-птахи були ще в Гільгамеша й Абукуна, правителя, що Дерево Бика мав» (рис. 29), [2, с. 221].

Перед нами найперший у світовій історії письмовий опис біблійного потопу. За експресією і яскравістю образів, він мало чим поступається на кілька тисяч років пізнішим месопотамським голосінням і свідчить про наявність багатьох жертв, зокрема й серед правителів. Аналогічні тексти видряпано на панно № 9/4 і № 6 святилища: «Кути зерна

So there is a question: where did people are used to inhabit flooded Dniester, Southern Bug and Dnieper rewrites' deltas get to? The answer to this question is scribbled on walls of caves and grottoes of the Stone Grave shrine which is near Melitopol city. And though these inscriptions were made after the Flood, they contain abundant references to the 'Waters Judgment'. There's nothing surprising in it since waters of the Azov Sea were now in less than 50 km distance from the shrine. One of the most expressive inscriptions scrawled by shrine's priests can be read on the panel # 27: "In the fields of lillu there is a Great Wing standing – waters sentenced Nindara to go a long way, what is pouring into the tomb, the Bird told Namtar to bind the dead, to bind contender ones with waters. According to Aratta's Utugs Lamar in 80 years condemns the Kings. Dumuzi for the Waters Judgment 40 asses has ascribed and 40 chariots, of the best ones. Now chariots of the best ones, according to the Sea Abyss knowledge, are doomed to carry the dead. Gilgamesh and Abukun, a King who had a Bull Tree, were the first to have winged bird-chariots" (Fig. 29), [2, p. 221].

What we actually see is the world's first written account of the Biblical Flood. And as for its expressiveness and vividness of personifications, it is nothing inferior to the several thousand years younger Mesopotamian lamentations. It witnesses massive casualties to the Flood, kings and rulers included. Similar texts could be seen on panels # 9/4 and # 6 of the shrine: "Corners of the grain are bound by the Waters Judgement, Water Sacrifice is pouring water. The Highest Judge and the Resurrector didn't pour out grains' spirit with a ritual. Ibaz, like Enlil and Namtar, tried them with the

Рис. 29. Панно зі знаками святилища Кам'яна Могила № 27. VI-IV тис. до Р.Х.
Fig. 29. The panel # 27 with inscriptions from the Stone Grave shrine. VI-IV millennia B.C.

Судом Води зв'язані, Жертвоприношення на Суді Води – це водовилив. Суддя Великий і Воскреситель ритуалом душу насіння не вилив. Ібаз, як Енліль і Намтар, Судом Води їх судив» [2, с. 669]. Або ж: «Насіння Сі-рари в зерні Душі плугом Аннунаки Водою судять» [2, с. 666]. Чи: «Чотири долі Поверженого Тільця – це Зерна небес. Уту споконвіку для мужів їх зав'язує, а Ліра – радниця його – Суд Води вершить» (рис. 30), [2, с. 340].

Ці архаїчні тексти є плачем про безповоротно поглинену морською стихією землеробську Атлантиду. Про її існування на нашій землі ми донедавна навіть і не здогадувалися. Схоже, що саме на її «царських» полях вирощувався добірний ячмінь. Протягом багатьох сторіч жерці святилища напередодні дня весняного рівнодення випікали з нього спеціальні коржі і варили священне пиво. Такий спосіб приготування пива згодом широко застосовувався в Месопотамії і Єгипті. Цей напій присвячувався поверненню з підземної країни-зими бога вітру і всього жи-

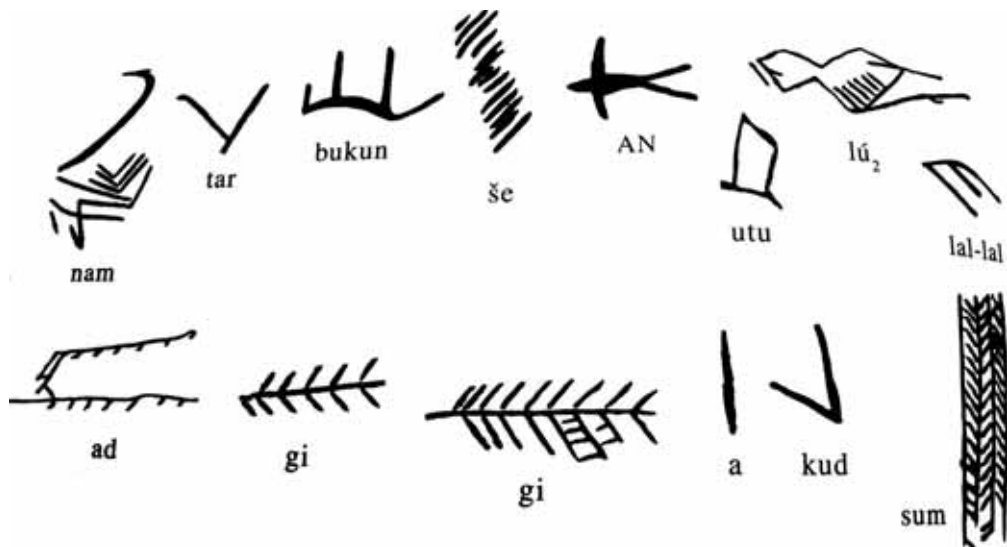

Рис. 30. Напис протошумерськими піктограмами з гроту Бика святилища Кам'яна Могила: «Чотири долі Поверженого Тільця – це Зерна небес. Уту споконвіку для мужів їх зав'язує, а Ліра – радниця його – Суд Води вершить». VI-IV тис. до Р.Х. Дешифрування Анатолія Кифішина.

Fig. 30. An inscription in proto-Sumerian pictographs from the Bull's Grotto of the Stone Grave shrine: "Four parts of the Taurus – these are Heaven's seeds. Utu binds them for men from the start of time, when Lira, his adviser, Water Justice delivers". VI-IV millennia B.C. As decrypted by Anatoliy Kifishin.

Рис. 31. Панно зі знаками святилища Кам'яна Могила № 37/4.
Кінець VI-IV тис. до Р.Х.

Fig. 31. A panel containing symbols from the Stone Grave shrine # 37/4.
The end of VI-IV millennia B.C.

Water Judgment" [2, p. 669]. Or else: "Sirara's seeds in the Soul's grain are tried with the Water Judgment by the Annunaki's plough" [2, p. 666]. Or: "Four parts of the Taurus – these are Heaven's seeds. Utu binds them for men from the start of time, when Lira, his adviser, Water Justice delivers" (Fig. 30), [2, p. 340].

These archaic texts are actually a lamentation, mourning the destiny of farmer's Atlantis, irrevocably submerged by the sea. Until most recent times we hadn't had any idea that it used to lie within our territory. It appears to be the country where 'king's fields' yielded the best barley, which shrine priests were using for centuries to bake special shortcakes and to brew sacred beer for the spring equinox day. This special recipe for beer brewing later became quite common in Mesopotamia and Egypt. The beverage was dedicated to the day when Enlil, the god of wind and of everything that's alive, comes back to the earth from the underworld Winter country. Here are very poetic lines of a ritual text dating back to the VII millennium B.C., from the panel # 37/4: "...born in darkness on the Water hill of stars, let them unload beer!" (Fig. 31), [2, p. 662].

Рис. 32. Цунамі.
Fig. 32. Tsunami.

вого – Енліля. Ось як поетично про це розповідає ритуальний текст кінця VII тисячоліття до Р.Х. на панно № 37/4: "...Народжені в темряві на пагорбі Води зірок пиво хай вивантажать!" (рис. 31), [2, с. 662].

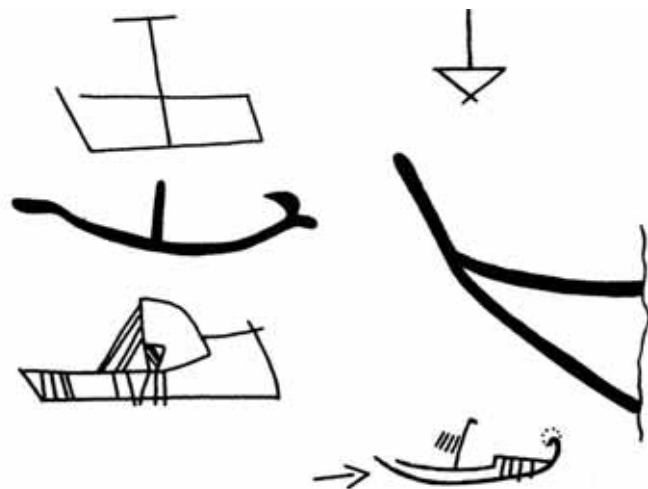
На думку вітчизняного геофізика Валерія Дудкіна причиною одночасної смерті стількох іменитих людей «відповідно до знання Морської Безодні» могло бути цунамі, викликане землетрусом у районі Босфору. Саме він міг стати причиною прориву Босфору. Проте перемичка між Босфорською затокою та Чорним морем могла бути просто розмита. У будь-якому випадку ударна хвиля, викликана падінням величезної маси води з висоти 100-150 м, мала досягти свого найбільшого максимуму саме в гирлах Дніпра і Дністра. Це пояснюється тим, що до потопу вони знаходилися на сто кілометрів південно-західніше, тобто практично навпроти Босфору. Який жах відчули наші далекі пращури, коли побачили цей перший і останній у своєму житті смертоносний вал, ми можемо лише уявити (рис. 32).

Valeriy Dudkin, a Ukrainian geophysicist, believes that simultaneous perish of so many eminent personalities might have been caused by a tsunami wave resulting an earthquake which had occurred somewhere in the Bosphorus area. And probably that very earthquake was the reason the Bosphorus land bridge was actually broken. Alternatively, the land bridge separating the Bosphorus strait and the Black Sea could have been simply hollowed out. But anyway, the shockwave, triggered by huge masses of water falling from 100 to 150 m height, should have reached its peak force somewhere within the Dnieper and Dniester rivers' deltas, considering the fact is that prior to the Flood they had been located about 100 km southwest to their present locations, almost exactly opposite Bosphorus. We can only imagine the horror felt by our ancestors when they saw that first, and last in their lives, deadly water swell (Fig. 32).

And don't forget about multitude of fishermen boats and big sea cargo ships wrecked by the tsunami. We still can see them depicted on the walls of the shrine's grottoes (Fig. 33), [11, p. 126].

Рис. 33. Зображення човнів з вітрилами в гротах святилища Кам'яна Могила (за Борисом Михайловичем). V-II тис. до Р.Х.

Fig. 33. Images of sailboats in Stone Grave shrine grottoes (according to Boris Mikhailov). V-II millennia B.C.

As for the Danube or even the Don rivers' deltas, the shockwave was much less destructive here.

The findings of the joint Ukrainian-American expedition of 2006-2007 support this theory. According to Sergei Voronov, director of The Maritime Archaeology Department of The Archaeology Institute of The National Academy of Sciences of Ukraine, there is evidence that for the time of the Flood the difference between the world sea level and actual level of the fresh

Крім того, не варто забувати про потоплені цунамі човни рибалок і вантажні кораблі. Їхнє зображення ще й сьогодні можна побачити на стінах гrotів святилища (рис. 33), [11, с. 126].

Щодо гирла Дунаю і, тим паче, Дону, то ударна хвиля була там не такою руйнівною.

На користь наведеної гіпотези свідчать результати роботи спільної українсько-американської експедиції 2006-2007 років. За словами керівника Департаменту підводної спадщини України Інституту археології НАНУ Сергія Воронова накопичилися свідчення того, що фактична різниця між рівнем Світового океану та прісноводного Чорного моря на момент потопу становила до 200 метрів. Отже, і перша ударна хвиля була значно потужнішою.

Вже більше століття тому стало відомо, що біблійна версія легенди про Всесвітній потоп була запозичена іудейськими жрецькими з вавилонської. У свою чергу до Вавилону вона потрапила з Шумеру [4, с. 65-83]. При цьому у вавилонській і біблійній версіях Всесвітнього потопу згадуються «гори Араратські», до яких прибило ковчег. Як відомо, вони є найвищими у Причорномор'ї. Звідси випливає наступне запитання, а коли ж вона з'явилася у Месопотамії? Відповідь перша – відразу після потопу. Саме її дотримуються Вільям Раян і Уолтер Пітман [6, с. 89]. Одним з непрямих підтверджень цієї гіпотези є орнаменти на керамічному посуді з поселення Тепе-Гаври культури Убейд, Месопотамія (рис. 34).

Частина з них властива трипільській мальованій кераміці. Прояснити це питання більш предметно зможуть лише зразки кераміки з дна Чорного моря. Але, у будь-якому випадку загальна кількість біженців з південної частини моря не могла бути значною. Тому сумнівно, щоб їхні розповіді про навіть і катастрофічний, але такий далекий потоп, могли стати підґрунтям для створення одного з найголовніших місцевих міфів. Більш за все легенда про Всесвітній потоп остаточно «прописалася» у Месопотамії в 3700-3500 роках до Р.Х. Саме в цей період мешканці кількох трипільських протоміст заснували на півдні сучасного Іраку ряд самостійних міст-держав.

Чому саме трипільці? Справа в тому, що лише вони вже обробляли на той час у лісостепу Правобережної України сотні тисяч гектарів ріллі [10, с. 105]. Крім того через кожні 60-80 років вони переселялись на нові місця, де всього за кілька років споруджували нову столицю разом з

water Black Sea was in fact about 200 m and so the first shockwave must have been even more devastating.

The fact that the biblical version of the global Flood legend was borrowed by Hebrew priests from the earlier Babylonian one has been known for more than a century now. And to Babylon the legend had got from Sumer [4, p. 65-83]. Both Babylonian and biblical versions, describing the global Flood, mention "the Mountains of Ararat" where the Noah's Ark came to rest. This highlands are known to be the oldest in the Black Sea region. So the question is: when did this legend appear in Mesopotamia? The first obvious answer is: right after the Flood. This is the theory William Ryan and Walter Pitman share [6, p. 89]. Ornamental patterns decorating pottery from Tepe Gawra settlement of the Al Ubaid culture, Mesopotamia, might be an indirect proof supporting this hypothesis (Fig. 34).

Рис. 34. Зразки орнаментів на керамічному посуді з поселення Тепе-Гаври культури Убейд, Месопотамія. V тис. до Р.Х.

Fig. 34. Samples of ornaments decorating pottery from Tepe Gawra settlement of the Al Ubaid culture, Mesopotamia. V millennium B.C.

These ornaments are also typical for Trypillia colourful ornamental pottery. And only pottery fragments from the Black Sea floor might bring clearer evidence to solve this problem. But anyway the general number of refugees, who fled the south territories adjacent to the Black Sea, couldn't have been too substantial. So it's really doubtful that their stories describing such a distant, even if a disastrous flood, could have formed one of the most important local myths. More likely the global Flood legend was eventually introduced to Mesopotamia circa 3700-3500 B.C. when inhabitants of several Trypillian proto-cities established a number of independent city-states in the south of modern Iraq.

оточуваними її поселеннями-супутниками. До цього варто додати, що відповідно до палеодемографічних розрахунків у вказаний час у трипільських протомістах спостерігалася криза перенаселення, і частина їх мешканців змушена була розходитися світом у пошуках кращої долі [10, с. 102]. Хоча вказана інформація була оприлюднена вітчизняними археологами протягом останніх 15 років, про неї майже невідомо за межами України. Таким чином, лише трипільці були на той час єдиною в Євразії організованою силою, спроможною всього за кілька століть закласти основи гігантської іригаційної системи в межиріччі Тигру і Євфрату. Зараз ця пустельна місцевість на Півдні Іраку протягом 4,5 тисяч років поспіль була найбільшою у світі рукотворною оазою. Лише після того, як її розграбували і спустошили в XIV ст. татаро-монголи, вона припинила своє існування [20, с. 16].

З іншого боку, за право називатись засновником Шумеру без особливого успіху більше сторіччя змагаються історики багатьох близьких і далеких сусідів Іраку. Ось, думка з цього приводу найавторитетнішого дослідника Месопотамії Самюеля Крамера: "Як би там не було, цілком імовірно, що самі шумери не з'являлися в Шумері приблизно до другої половини IV-го тисячоліття до н. е. До цього часу невідомо, де їхня батьківщина. Згідно з циклом епічних творів про Енмаркера і Лугальбанду, цілком ймовірно, що ранні шумерські правителі мали надзвичайно тісні та дружні стосунки з містом-державою Араттою, яка знаходилася десь в районі Каспійського моря... Проте незалежно від того звідки прийшли шумери, і який тип культури вони з собою принесли, зрозуміло одне: їхня поява привела до неймовірно ефективного етнічного та культурного змішання з корінним населенням і стала творчим імпульсом, який зіграв важливу роль в історії цивілізації" [12, с. 56-57].

Аналогічної думки дотримується і К. Керам – автор знаменитого роману археології "Боги, гробниці, вчені": "Ніхто зараз не має сумніву в реальному існуванні цього народу: досить хоча б згадати про витвори шумерського мистецтва і ремесла, які зберігаються в наших музеях. Проте про походження народу, який виготовив усі ці речі, нам, по суті, і зараз ще нічого невідомо. В цьому питанні ми вимушені як і раніше керуватись непрямими даними. Безперечним є лише одне: шумери – темноволосий, не семітського походження народ, "чорноголові", як їх іменують написи, прийшли в долину Євфрату і Тигру останніми. До них країна вже була заселена, більш за все двома семітськими племе-

Why exactly Trypillians? The point is that in those times only Trypillians were cultivating hundreds of thousands of hectares of tillage in the forest-steppe part of Right-bank Ukraine [10, p.105]. Besides every 60 or 80 years they used to move to new locations where they would build a new capital city together with smaller satellite settlements around it. Paleodemographic analysis shows that in the said period Trypillian proto-cities experienced an overpopulation crisis, so part of their inhabitants were forced to migrate elsewhere looking for better fate [10, p.105]. Even though for the last 15 years Ukrainian archaeologists have been publishing articles on the subject making this information available, it is virtually unknown outside Ukraine. In Eurasia of those times Trypillians were a single power organised enough to form the basis of a gigantic irrigational system between Tigris and Euphrates rivers. This now desert area in the south of Iraq had been the world's biggest handmade oasis for some 4,5 thousand years in a row. It ceased to exist only in XIV century when Tatar Mongols plundered and ravaged it [20, p. 16].

For more than a century period of time historians of many Iraq's near and far neighbouring counties have been more or less successfully claiming the honourable title of "the founder of Sumer" for their countries. Here's an opinion of the most prominent Mesopotamia researcher Samuel Kramer on this matter: "Be that as it may, it is highly probable that the Sumerians themselves did not arrive in Sumer until sometime in the second half of the fourth millennium B.C. Just where their original home was is still quite uncertain. To judge from a cycle of epic tales revolving about Enmerkar and Lugalbanda, the early Sumerian rulers seem to have had an unusually close and intimate relationship with a city-state known as Aratta probably situated somewhere in the region of the Caspian Sea... But wherever the Sumerians came from, and whatever type of culture they brought with them, this is certain: their arrival led to an extraordinary fruitful fusion, both ethnic and cultural with the native population and brought about a creative spurt fraught with no little significance for the history of civilization" [12, p. 56-57].

C. Ceram, an author of the famous archaeological novel "Gods, Graves and Scholars", shares this opinion: "Today their existence is no longer doubted; too many examples of their art and handicrafts are on exhibit in our museums. We still know practically nothing about their origins, however, and so once again must extrapolate as best we can. One fact is beyond doubt: the Sumerians, a non-Semitic, dark-haired people – "black-headed" is the term for them in the inscriptions – were the last to enter the Euphrates-Tigris

Рис. 35. Модель трипільського храму. Кінець V тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

Fig. 35. A model of a Trypillian temple. The end of V millennium B.C. From the Platar collection.

нами. Шумери принесли із собою вищу, в основному цілком сформовану культуру, яку вони нав'язали семітам. Але де сформувалась їхня культура? Це питання є однією з великих, до кінця нез'ясованих проблем археології" [13, с. 290].

Після оприлюднення вищенаведених думок пройшло півстоліття. За цей час історики жодної з країн світу так і не змогли навести переконливих доказів про місцезнаходження прабатьківщини шумерів. Щодо вітчизняних археологів, то вони цього й не намагалися зробити. Тому більшість сучасних учених схиляється до думки, що шумерська цивілізація є місцевою. При цьому вони все ж таки вимушені визнавати: «Імовірно, як і інші прадавні цивілізації, шумерська була продуктом взаємодії найрізноманітніших культурних течій. Відомо, що дві найголовніші етнічні групи, що різко відрізнялися одна від одної, – шумери і акадці-семіти – жили в Месопотамії ще на початку історичної епохи (на зламі IV і III тис. до Р.Х.). Хоча ми не можемо поки що з упевненістю сказати, коли саме з'явилися на месопотамській сцені і яку роль відіграв кожний з цих народів у становленні місцевої цивілізації» [20, с. 71].

Така ситуація пояснюється необізнаністю вчених інших країн із феноменом виникнення у межиріччі Південного Бугу і Дніпра на початку

delta. Before their arrival the land had been settled by two, probably different, Semitic tribes. But the Sumerians brought with them a superior culture, some of its basic elements already developed to their final form, which they imposed upon the barbaric Semits. Where was the Sumerian homeland? Archaeology has yet to answer this question" [13, p. 290].

Рис. 36. Рельєфне зображення месопотамського очеретяного храму. V-IV тис. до Р.Х. [10, с. 91].

Fig. 36. A relief depicting a Mesopotamian reed temple. V-IV millennium B.C. [10, p. 91].

These opinions were published half a century ago. And in all that time not a single country's historians were able to find evidence conclusive enough to pinpoint Sumerian homeland. As for the Ukrainian archaeologists, they have never even tried so. That's why the majority of contemporary scholars tend to think that Sumerian civilisation was aboriginal. And yet they are forced to admit: "Quite probable the Sumerian civilisation, as well as many other ancient civilisations, was the product of interaction of several was different cultural trends. It is known that at the very beginning of historical era (at the brink of IV and III millennia B.C.) Mesopotamia was inhabited by two major clearly divergent ethnic groups: Sumerians and Semitic Akkadians. However we still cannot be positive as for the time when each of these peoples entered the Mesopotamian scene or to clearly define the role each of them played in development of the local civilisation" [20, p. 71].

This situation could only be explained by the fact that most non-Ukrainian researchers don't know about the phenomenon when at the beginning of IV millennium B.C. a number of independent Trypillian tribal districts with their proto-cities-capitals emerged between the Southern Bug and Dnieper rivers. The organizational structure clearly reminds early Sumerian 'nomes'

IV тис. до Р.Х. ряду незалежних трипільських племінних округ з столицями-протомістами. За своєю організаційною структурою вони дуже нагадують ранньошумерські міста-номи. Той же К. Керам вважав, що архітектурні форми ранньошумерських споруд притаманні народам, які проживають у лісистій місцевості [13, с. 290]. У цьому легко пересвідчитись, порівнявши трипільські та ранньошумерські храми (рис. 35-36).

Крім вищеназваного трипільців і ранніх шумерів об'єднують: вірування, звичаї, протошумерська ритуальна писемність, система мір і лічби та символи. Візьмемо, для прикладу, останнє.

Найпопулярнішим символом на дотрипільській, трипільській шумерській і вавилонській кераміці є горизонтальний півмісяць ріжками догори (рис. 37-42), [9, с. 135, 10, с. 91, 20, с. 295].

З Вавилону цей символ разом з іншими потрапив до Іудеї. А завдяки одкровенню Івана Богослова горизонтальний півмісяць став християнським символом: «І з'явилось на небі велике знамення – жінка, зодягнена в сонце, а під ногами її місяць. І на голові її вінець із дванадцяти зір. І мала вона в утробі, і кричала від болю та муки, терпіла від пороку... І дитину вродила вона чоловічої статі, що всі народи мала пасти жезлом залізним. І дитина її була взята до Бога, і до престолу Його» (12:1,2,5). Тому не випадково горизонтальний півмісяць ріжками догори став символом Константинополя і разом з хрестом тисячу років вінчає бані православних церков (рис. 43.1-2) та Віфлеємські зірки (рис. 44), а ікона Богоматері на півмісяці прикрашає усі католицькі храми (рис. 45).

Горизонтальний півмісяць ріжками догори також прикрашає багато мечетей і мусульманських надгробків. Проте, на нічному небосхилі його у такому положенні не буває. Лише зрідка його можна побачити під дуже похилим кутом. Тому на прапорах мусульманських країн півмісяць, як і на небі, розташований вертикально, чи під кутом у 45 градусів. Так чим же приваблював і продовжує приваблювати людські серця цей виплеканий людською уявою символ? Відповідь можна побачити на тій же трипільській кераміці та православних хрестах (рис. 46-47).

Протилежні півмісяці на хресті символізували для прихожан стару як світ істину: душі праведників будуть насолоджуватися вічним життям у раю, а затятих грішників – мучитись у пеклі. Для трипільців, шумерів і єгиптян вони означали майже те ж саме: душа того, хто прожив достойно, помандрує безмежним Чумацьким Шляхом і перевтілиться

with their capital cities. The above-mentioned C.Ceram also believed that architectural forms of early Sumerian buildings are typical for people inhabiting wooded areas [13, p. 290]. Which can be easily proved if Trypillian and early Sumerian temples are simply compared (Fig. 35-36).

Beside that Trypillians and early Sumerians had common beliefs, habits, the proto-Sumerian ritual writing system, the system of measures and counting and common symbols. Let's for example look closer at the latter point.

The most frequent symbol decorating the before-Trypillian, Trypillian, Sumerian as well as Babylonian pottery is a crescent with its prongs turned upward (Fig. 37-42), [9, p. 135, 10, p. 91, 20, p. 295].

This symbol, along with some others, travelled from Babylonia to Judea. And thanks to the Saint John the Evangelist's Book of Revelation a horizontal crescent moon became one of Christian symbols: «A great and wondrous sign appeared in heaven: a woman clothed with the sun, with the moon under her feet and a crown of twelve stars on her head. She was pregnant and cried out in pain as she was about to give birth... She gave birth to a son, a male child, who will rule all the nations with an iron scepter. And her child was snatched up to God and to his throne" (12:1,2,5). So there's nothing surprising that a crescent with upward prongs became Constantinople's main symbol and for more than a thousand years now has been accompanying a cross on tops of Orthodox Churches' domes (Fig. 43.1-2) and 'Bethlehem Stars' carried by Christmas carollers (Fig. 44), while an icon, depicting Virgin Mary standing over a crescent moon, could be seen in every Roman Catholic temple (Fig. 45).

A horizontal crescent moon with prongs upward also adorns many mosques and Islam tombs. But the Moon can never be seen that way in the sky. It's a rare occasion when it can be seen at a very inclined angle or at 45 degree angle. That's why the Moon crescent on flags of Islam countries is always either vertical or at 45 degree incline, as it is in the sky. So why does this purely imaginative symbol keep to appeal to people's hearts so much? The answer can be found on Trypillian pottery and in Orthodox crosses (Fig. 46-47).

For parishioners of this church the opposing crescent moons on the cross symbolised a truth as old as time: souls of righteous people are going to enjoy eternal life in heaven while souls of those who persisted in sin will be tortured forever in hell. For Trypillians, Sumerians and Egyptians these symbols meant almost the same: a soul of a person who lived his life in a worthy way will travel along the endless Milky Way and become one more star

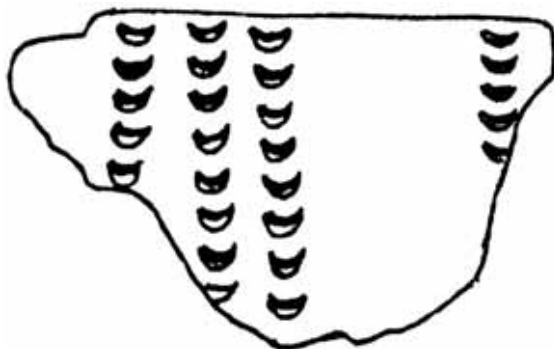

Рис. 37. Фрагмент горщика сурської археологічної культури. Поселення Стрільча Скеля на Дніпрі. Середина VI тис. до Р.Х.

Fig. 37. A Surska archaeological culture potsherd. The rock of Strilcha Rock settlement on the Dnieper River. Middle of VI millennium B.C.

Рис. 38. Фрагмент трипільського ритуального горщика. Початок IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

Fig. 38. A fragment of a Trypillian ritual pot. Beginning of IV millennium B.C. From the Platar collection.

Рис. 39. Горизонтальний півмісяць на шумерській табличці. III тис. до Р.Х.

Fig. 39. A horizontal crescent moon on a Sumerian tablet. III millennium B.C.

Рис. 40. Стела із зображенням сонця в горизонтальному півмісяці. Ур. Кінець III тис. до Р.Х.
Fig. 40. A stele adorned with the sun in a horizontal crescent. Ur. The end of III millennium B.C.

Рис. 41. Табличка із зображенням месопотамського дерева пізнання. Початок II тис. до Р.Х.
Fig. 41. A tablet depicting Mesopotamian Tree of Knowledge. Beginning of II millennium B.C.

Рис. 42. Мудрий Сін (бог Місяць) на троні та його небесне зображення на відбитку циліндричної печатки. Вавилон. 1500 років до Р.Х.
Fig. 42. Wise Sinn (Moon God) sitting on a throne and his heavenly image on a cylindrical stamp imprint. Babylon, 1500 B.C.

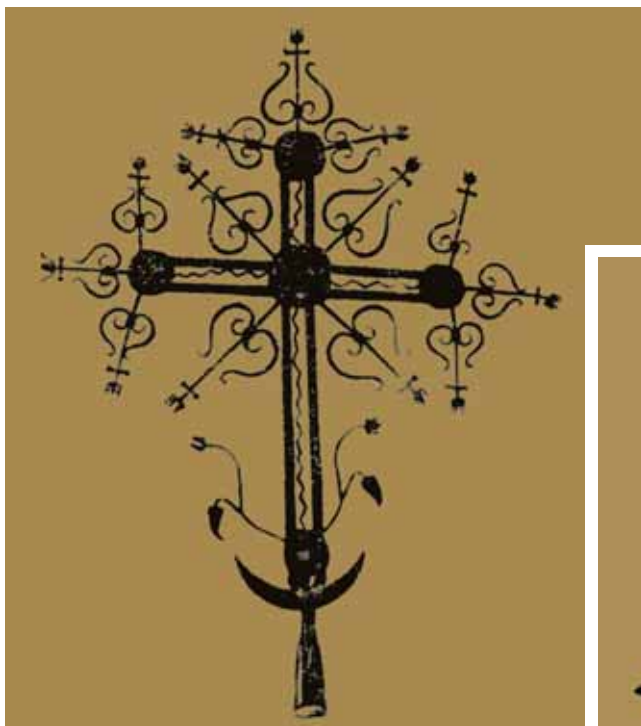

Рис. 43.1-2. Православні хрести, що свого часу прикрашали бані церков на Херсонщині та Закарпатті.

Fig. 43.1-2. Orthodox crosses that used to crown domes of churches of Kherson and Transcarpathian regions.

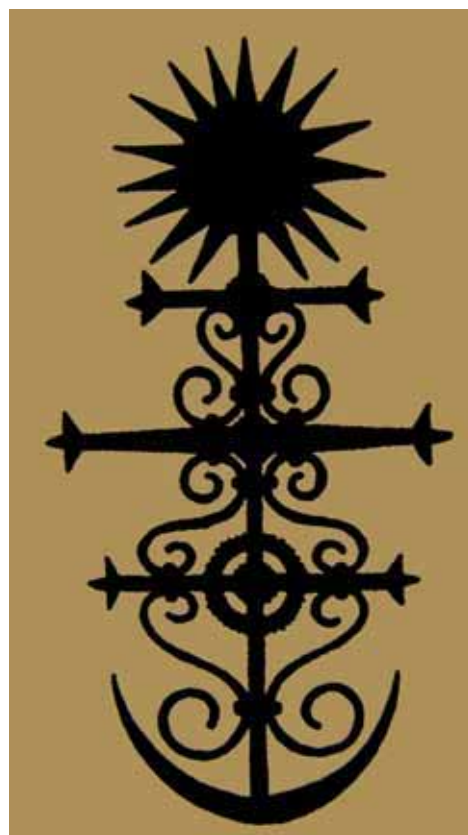

Рис. 44. Колядницька Віфлеємська зірка.

Fig. 44. 'Bethlehem Stars' carried by Christmas carollers.

Рис. 47. Хрест, що свого часу прикрашав одну з церков на Львівщині. Хол Католицького університету, м. Львів.

Fig. 47. A cross that used to crown one of the churches of Lviv region. The hall of the Catholic University, Lviv.

Рис. 48. Фрагмент поховальної обручки. XV ст. до Р.Х., о. Крит.

Fig. 48. A fragment of the funeral ring of XV millennium B.C., Crete Island.

в одну з міріад зірок, а того, хто зневажав богів – назавжди потрапить до страшного підземного царства. Ось як переконливо і поетично розповідає про це єгипетська «Книга мертвих». Давньоєгипетською мовою її назва дослівно звучить як «Книга для виходу вдень». Записані в ній заклинання давали змогу душі небіжчика у будь-якій подібі виходити з гробниці на прогулянки. Проте таку можливість мав лише той, хто благополучно пройшов випробовування судом богів. У їхній присутності серце покійного (а воно у давніх єгиптян прирівнювалося до душі) зважували за допомогою пера істини. Якщо воно виявлялося легшим за перо, то як стверджує книга: «Серце визнається праведним, оскільки випробуване на великих терезах. У ньому не знайшлося ніякого зла. Покійник не осквернив жертвоприношень у храмах, не заподіяв шкоди своїми діями і не поширював злої чутки, коли був на землі». На підставі цього велике зібрання богів приймало рішення: «...покійник звияжний, святий і праведний, він не грішив і не чинив лихого проти нас. Пожирачеві Амту не буде дозволено торжествувати над ним, жертвне м'ясо і вхід до обителі бога Осіріса разом із садибою в полях Миру, даруються йому назавжди, як усім послідовникам Гора» (Книга мертвих, розділ 30, б).

Рис. 46. Фрагмент ритуальної трипільської миски. Перша половина IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

Fig. 46. A fragment of a Trypillian ritual bowl. First half of IV millennium B.C. From the Platar collection.

Рис. 45. Копія ікони Матері Божої Остробрамської. Костьол св. Миколая (Національний будинок органної і камерної музики), м. Київ.

Fig. 45. A replica of the Virgin Mary (Matka Boska) Ostrobramska icon. The St. Nicholas Roman Catholic Cathedral (the National House of Organ and Chamber Music of Ukraine), Kyiv.

in the myriad of stars there. While a soul of a person who despised gods will suffer forever in the horrible underworld. The Egyptian Book of the Dead tells about it in a convincing though poetical way. Its title could be translated from ancient Egyptian language literally as “Coming Forth (or, into) the Day”. Spells and incantations scribed in it had power to let a dead person’s soul to leave its entombment, assuming this or that form, and to wander among the alive. But such an opportunity was only presented to those who withstood the judgement of gods. A heart of a dead person (which in Ancient Egyptian tradition equalled to soul) was weighed against the feather of truth in the presence of gods. If the heart was lighter than the feather, then, as it is said by The Book, the heart is considered to be righteous, since: “...according to the Great Balance his case is just. No wickedness hath been found in him. He did not filch offerings from the temples. He did not act crookedly, and he did not vilify folk when he was on earth”. On these grounds the Great Company of the Gods would resolve: the deceased is diligent, saint and righteous, “...he hath not sinned and doth not stink before us; Amemit (the Eater of the Dead) shall not have the mastery over him. Let there be given unto him offerings of food and an appearance before Osiris, and an abiding homestead in the Field of Offerings as unto the Followers of Horus” (The Book of the Dead, Chapter XXX, b).

Слушність такого трактування підтверджує й поховальна обручка з Криту, яку прикрашає горизонтальний півмісяць ріжками донизу. До речі, на нічному небосхилі його у такому положенні також ніколи не буває. Вік обручки – 3,5 тисячі років (рис. 48).

Про все це пам'ятали ще якихось 150-200 років тому. Інакше горизонтальний півмісяць ріжками донизу навряд чи прикрасив би герби Очакова і Маріуполя. Адже, у відкритому морі завжди гине багато людей (рис. 49).

Рис. 49. Герб м. Маріуполь, Донецької області.
Fig. 49. A coat of arms of Mariupol township, Donetsk Oblast.

Взагалі, у будь-якій релігії точність і глибинна сутність її головного символу відіграє надзвичайно велику роль. У цьому відношенні півмісяць ріжками догори є дуже близький серцю віруючого, бо символізує безсмертя душі. Крім того він не викликає таких докорів сумління, як хрест – символ розп'яття Сина Божого за людські гріхи. Але саме хрест постійно заохочує милосердне людське серце співчувати і допомагати ближньому, як самому собі. Тому, як на мене, найбільш точно відображають суть християнства та устремління праведної душі обидва ці символи, об'єднані в одне ціле – хрест на півмісяці.

На превеликий жаль, сьогодні цей комплексний, перевірений часом символ чомусь став немодним. Хрестами на півмісяцях продовжують прикрашати бані новозбудованих церков, та і то не всіх, греко-католики і дуже рідко – православні. Можливо, саме тому лише Західна Україна змогла вистояти перед справжнісінькою навалою новоявлених християнських конфесій, вік яких від сили – кілька сотень років. Крім того, є ще один резон згадати про наші прадавні витоки. Гарячі голови не перший рік намагаються роздмухати міжнаціональний конфлікт у Криму. Один із способів вгамувати їх – на конкретних музейних експонатах проде-

The suitability of this interpretation of the horizontal crescent symbol can be proved by a funeral ring found on Crete, decorated with a horizontal crescent moon with its prongs turned downward. By the way, the moon can never be seen in the sky in this position. This ring is about 3.5 thousand years old (Fig. 48).

People still remembered all this symbolism another 150-200 years ago. Otherwise a horizontal crescent moon with downward prongs would have never adorned coats of arms of sea-adjacent Ochakiv or miners' Mariupol townships'. That's understandable because high seas have always claimed many peoples' lives (Fig. 49).

Speaking generally, the precision and deeper sense of any religion's main symbol is extremely important. In this aspect a horizontal crescent with upward prongs appeals to hearts of believers since it symbolizes immortality of a soul. Besides it doesn't evoke any remorse as the cross does, reminding people that the Son of God was crucified to repent human sins. And yet it is the cross that constantly encourages a merciful human heart to feel compassion and to help fellow men as he would help himself. So, in my opinion, the essence of Christianity and aspirations of a righteous soul are best reflected in both these symbols combined together in a single unity – a cross over a crescent moon.

The great regret is that today this composite and time-tested symbol has suddenly become unfashionable. Only Greek-Catholic (Uniat) newly-built churches are still crowned with crosses over crescents, yet not always. And it is an extremely rare occasion for Orthodox churches. Who knows, maybe this is the reason why only Western Ukraine managed to resist a veritable onslaught of new-sprung Christian confessions. That is one more reason to recall our ancient past where we come from. Certain hotheads have been trying to rekindle an ethnic conflict on Crimea peninsula for years. Here's one of methods to calm them down: to show Crimean young people a truly fantastic and yet absolutely real history of a symbol common for both Islam and Christianity – a horizontal crescent.

The history of invention of the counting system is nothing less instructive or poetic. Few people know that both Trypillians and Sumerians had a system of counting based on clay cones representing "one" and clay globules representing "ten". Starting with the latter half of IV millennium B.C. two counting methods were used simultaneously in Sumerian cities. The first one used actual cones and globules "in-kind", so to say. Another method is

монструвати кримській молоді насправді фантастичну, хоча й невигадану, історію спільного для мусульман і православних символу – горизонтального півмісяця.

Не менш повчальною і водночас поетичною є історія винайдення системи рахунку. Мало хто знає, що у трипільців і шумерів її основу склали глиняні конуси-одинички та глиняні кульки-десятки. Починаючи з другої половини IV тис. до Р.Х. у шумерських містах паралельно використовуються дві системи лічби. Одна, так би мовити «в натурі», за допомогою кульок та конусів. Інша – абстрактна, за допомогою написів на глиняних табличках. Ось, наприклад, як виглядає число «54» на одній із шумерських табличок раннього періоду (рис. 50), [16, с. 45].

Як бачимо, на табличці п'ять кружечків, що дорівнює п'ятдесят (5x10), та чотири конуси-одинички. Таким чином мова йде про череду з 54-х биків, корів і телят.

Виникає закономірне запитання, а де ж знаходяться витoki вказаної системи лічби – в Трипільлі, чи Месопотамії? Відповідь на нього була знайдена відомим радянським археологом Сергієм Бібіковим ще півстоліття тому при розкопках ранньотрипільських поселень Лука-Врублевецька і Солончени I на Дністрі. Вони проводились в 1944-1948 роках. На місцях указаних поселень були знайдені глиняні конуси-одинички розміром до двох сантиметрів кожний та глиняні футляри яйцевидної форми, у середині яких знаходилося дванадцять глиняних кульок-десятьків (рис. 51-52), [15, с. 61].

Глиняні конуси археологи прийняли за фішки для гри, а глиняні футляри назвали “дитячими брязкальцями”. Вік цих “іграшок”, і більш за все перших у світовій історії знарядь для лічби, майже сім тисяч років. Адже аналогічні глиняні футляри, так звані «булли», з'являються в Месопотамії майже на півтори тисячі років пізніше (рис. 53), [10, с. 145].

З розвитком шумерської цивілізації система лічби значно ускладнилася. Незмінною залишилася лише її основа – конус-одиничка і кулька-десятька (рис. 54).

Повернімося до трипільського футляру для кульок (рис. 52). Він містив у собі 12 кульок. Це є доказом того, що вже тоді наші пращури ділили рік на 12 місяців і їм були відомі 12 видимих сузір'їв небесного Зодіаку. Як відомо, сузір'я Тельця і Близнюків об'єднує парність і саме вони володарювали на нічному небосхилі з половини VII-го по II тис. до

abstract when counting is done through marks made on clay tablets. Here's for example number "54", the way it looks on one of early Sumerian tablets (Fig. 50), [16, p. 45].

As we can see, there are five circles on the tablet, representing fifty (5x10), and four cones representing one each. Thus the text refers to a herd of 54 bulls, cows and calves.

Рис. 50. Число «54» на ранньо-шумерській глиняній табличці. 3300 рр. до Р.Х.

Fig. 50. Number «54» on one of early Sumerian tablets. 3,300 B.C.

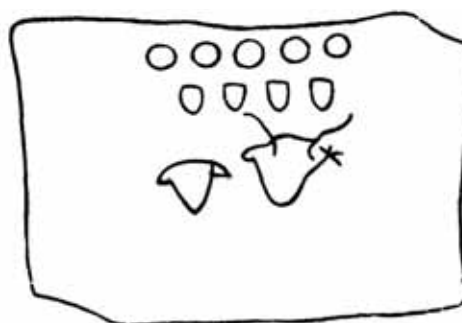

Рис. 51. Глиняні конуси, знайдені експедицією під керівництвом С. Бібікова на ранньотрипільському поселенні Лука-Врублевська. Початок V тис. до Р.Х.

Fig. 51. Clay cones found by the expedition headed by S. Bibikov, excavating early Trypillian Luka-Vrublevetska settlement. The beginning of V millennium B.C.

Now it would be only natural to wonder where were the beginnings of this counting system – in Trypillia or in Mesopotamia? The answer to this question was found more than half a century ago by a well-known Soviet archaeologist Sergey Bibikov who excavated early Trypillian settlements Luka-Vrublevetska and Soloncheny I on the Dniester River. The excavations were carried out from 1944 to 1948. On sites of these settlements researchers found clay "one"-cones measuring about 2 cm high and clay egg-shaped containers with 12 clay "ten"-globules inside (Fig. 51-52), [15, p. 61].

Archaeologists identified these clay cones as some board-game counters while clay containers were thought to be "baby rattles". These "toys", which are most probably world's first tools for calculation, are almost 7000 years old. Similar clay containers, called "bullas", could be found in Mesopotamia not before 1,500 years later (Fig. 53), [10, p. 145].

Р.Х. Тому на трипільських поселеннях археологи знаходять так багато парних виробів з глини: так звані “біноклі”, двоголові фігурки, парні символи на кераміці. Вказана традиція проіснувала аж до нашого часу. Згадаймо гетьманські шапки, прикрашені двома пір’їнами, чи жіночі хустки, зав’язані двома кінчиками догори. Повною мірою це стосується й чисел. Найпопулярнішим серед них було число «12». В колекції “Платар” його можна побачити на ритуальних глечиках, фігурках людей та глиняних хлібцях у варіантах 12+12, 6+6 та 3+3+3+3 (рис. 55-57).

Рис. 52. Глиняний футляр з кульками, знайдений експедицією під керівництвом С. Бібікова на ранньотрипільських поселеннях Лука-Врублевецька і Печори на Дністрі. Початок V тис. до Р.Х.

Fig. 52. A clay container with globules inside found by the expedition headed by S. Bibikov, excavating early Trypillian Luka-Vrublevetska and Pechoty settlements on the Dniester River. The beginning of V millennium B.C.

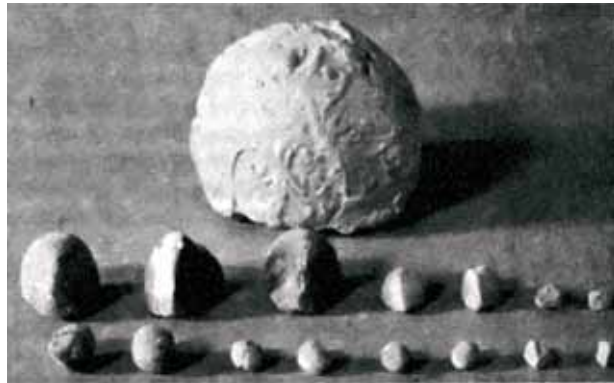
Давній Old	Клинопис Cuneiform	Кількість Amount	Давній Old	Клинопис Cuneiform	Кількість Amount
D	𐎠	1	𐎠 𐎠	𐎠	600
DD	𐎡	2	𐎠	𐎠	3600
DDD	𐎢	3	𐎠	𐎠	36 000
DD DD	𐎣	4		Дробі Fractions	
DDDD DD	𐎤	5	𐎠	𐎠	1/3
O	𐎥	10	𐎠	𐎠	1/2
D	𐎦	60	𐎠	𐎠	2/3

Рис. 54. Таблиця відповідності шумерських піктографічних та клинописних числових значень.

Fig. 54. A table matching Sumerian pictographic and cuneiform numerical values.

Рис. 53. Месопотамський глиняний футляр (булла) для зберігання конусів і кульок (за Д. Шмандт-Бесера). Середина IV тис. до Р.Х.

Fig. 53. A Mesopotamian clay container (bulla) where cones and globules were kept (according to D. Schmandt-Besserat). Middle of IV millennium B.C.

The system of calculation became much more complicated with further development of the Sumerian civilisation while one thing remained unchanged - its basis: a “one”-cone and a “ten”-globule (Fig. 54).

But let's return to the Trypillian container for globules (Fig. 52). It contained 12 globules. This is one more proof that back in those remote times our ancestors were already dividing a year cycle into 12 months, and that they knew the 12 apparent constellations of the celestial zodiac. As it is known both Taurus and Gemini constellations have duality as their common feature. These were the constellations that reigned nocturnal skies between VII and II millennium B.C. That is why archaeologists find so many ‘dual’ clay objects on Trypillian sites: these are so-called ‘binoculars’, two-

Рис. 55. Трипільський ритуальний горщик (фрагмент). Перша половина IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

Fig. 55. A Trypillian ritual pot (fragment). First half of IV millennium B.C. From the Platar collection.

Рис. 56. Трипільська жіноча ритуальна фігурка. IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

Fig. 56. A Trypillian ritual female figurine. IV millennium B.C. From the Platar collection.

Але ж хто навчив трипільців так рахувати? Відповідь на це запитання дають календарні позначки на стінах печер і гrotів святилища Кам'яна Могила. На думку Анатолія Кифішина їхній вік сягає XII тисячоліття до Р.Х. Коли він прибрав з панно № 37 усі піктограми і малюнки, перед ним відкрилася частина зоряного неба (рис. 58), [2, с. 96].

Схоже, що рахувати наші далекі пращури почали, дивлячись саме на нього. Очевидно, що найяскравіші зірки чи найбільші заглибини в піщанику означали 360, трошки менші – 60 і звичайні – 10. Анатолій Кифішин розсортював їх наступним чином (рис. 59), [2, с. 97].

Виникає запитання, чому 360? Стільки, приблизно, днів у році. А чому 60? А ви порахуйте кількість суглобів на своїй руці. Їх там – 15.

Рис. 57. Трипільські ритуальні хлібці. Середина IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

Fig. 57. Trypillian ritual loaves of bread. Middle of IV millennium B.C. From the Platar collection.

Рис. 58. «Зоряне небо» на панно № 37 святилища Кам'яна Могила (за А. Кіфішиним). Кінець VII тис. до Р.Х.

Fig. 58. «The starry sky» as depicted on the panel № 37 from the Stone Grave shrine (according to A.Kifishin). The end of VII millennium B.C.

headed figurines, pair symbols decorating pottery and ceramics. This tradition has survived to our time. Take for example Hetmans' hats adorned with two feathers, or women's head clothes worn in a special way with two corner-tips sticking up. The same concerns numbers as well. Number 12 was the most popular of all. You can see it on ritual pottery, figurines of people and clay loaves of bread from the Platar collection in such combinations 12+12, 6+6 or 3+3+3+3 (Fig. 55-57).

But who had taught Trypillians to calculate? The answer to this question could be found in calendar marks made on walls of caves and grottoes of the Stone Grave shrine. In Anatoliy Kifishin's opinion they might originate from as far back as 12,000 years B.C. When he had removed all pictograms and drawings from the panel № 37, a part of the starry sky was revealed (Fig. 58), [2, p. 96].

Apparently our far ancestors began to calculate looking at the sky. It is obvious that the most bright stars or the deepest holes in sandstone meant 360, slightly smaller ones – 60 while 'normal' ones represented 10. Anatoliy Kifishin sorted them out in the following way (Fig. 59), [2, p. 97].

Now the question is: why exactly 360? This is an approximate number of days in a year. Then what 60 means? Calculate the number of joints in your hand. The number is 15. That adds up to 60 on both hands and feet. Then why 10? That's really easy. That is the number of fingers and toes we have on our hands and feet. So where's 'one'? They can be frequently seen inscribed on the walls of grottoes and caves of the shrine. 'One' is shaped as a

Рис. 59. Заглиблення-зорі на панно № 37 святилища Кам'яна Могила, розсортовані за розмірами (за А. Кифішиним).

Fig. 59. Holes-‘stars’ from the panel № 37 of the Stone Grave shrine sorted out according to their size (by A.Kifishin).

Отже, разом на руках і ногах – 60. Чому 10? Ну, це зовсім елементарно. По стільки пальців маємо на руках і ногах. Ну, а де ж одиниця? Їх чимало видряпано на стінах гротів і печер святилища. Вони мають форму звичайної вертикальної палички і, згідно з дешифруваннями Анатолія Кифішина, означають людину чи одиницю (рис. 60), [2, с. 567].

Дивлячись на них, стає зрозумілим, чому трипільці замість незручних одиничок-паличок стали ліпити глиняні конуси. Бо вони не падають. Став їх на долівці і рахуй скільки хочеш.

Варто відзначити, що число 360 можна знайти в міфологіях багатьох народів, зокрема давньоєгипетській та давньогрецькій. Проте, найпоетичніше воно оспівано в давньоіндійському епосі “Махабхарата”. У ньому дві богині-ткалі прядуть тканину часу, натягнуту на колесо року з дванадцятьма спицями-місяцями почергово 360 разів білими і 360 разів чорними нитками, що символізують зміну дня і ночі. Крім того, це число є очевидним доказом того, що люди від дня створення світу вели регулярні спостереження за нічними світилами.

Тому найпершу піктограму, тобто слово-малюнок, наші далекі пращури, нічого не вигадуючи, перенесли на грішну землю з нічного зоряного неба. Ось як вона виглядає на стінах гротів і печер святилища Кам'яна Могила (рис. 61), [2, с. 589].

Тепер зрозуміло, чому людиноподібне зображення зірки шумерською мовою має два значення: «ан», тобто «небо», і «дінгир», тобто «бог». Схоже, що спочатку жерці сприймали процес підрахунку як особливий, божественний ритуал. Адже за його допомогою вони визначали час правління найперших земних правителів. Природно, їхній родовід розпочинався від численних небесних богів та напівбогів. Саме таким чином були складені так звані «царські списки». Їхні сліди легко знайти

common vertical line and according to Anatoliy Kifishin's decoding represents a person or a one-item (Fig. 60), [2, p. 567].

Look at them and you will understand why Trypillians began to shape clay 'one' figures as cones instead of unhandy clay sticks. They don't fall. You may put them upright on the floor and calculate as much as you wish.

It is worth mentioning that number 360 occurs in mythologies of many different ethnicities, Ancient Egypt and Ancient Greece in particular. But this is in Ancient Indian Mahabharata epos where it was eulogized in the most political way. It describes two weaver-goddesses who weave a cloth stretched on the Wheel of Time which has twelve spokes-months. They use white and black yarn alternatively, 360 times each, which symbolises alternation of day and night. Besides this number is a clear evidence proving the fact that people have been regularly observing nocturnal heavenly bodies from the beginning of time.

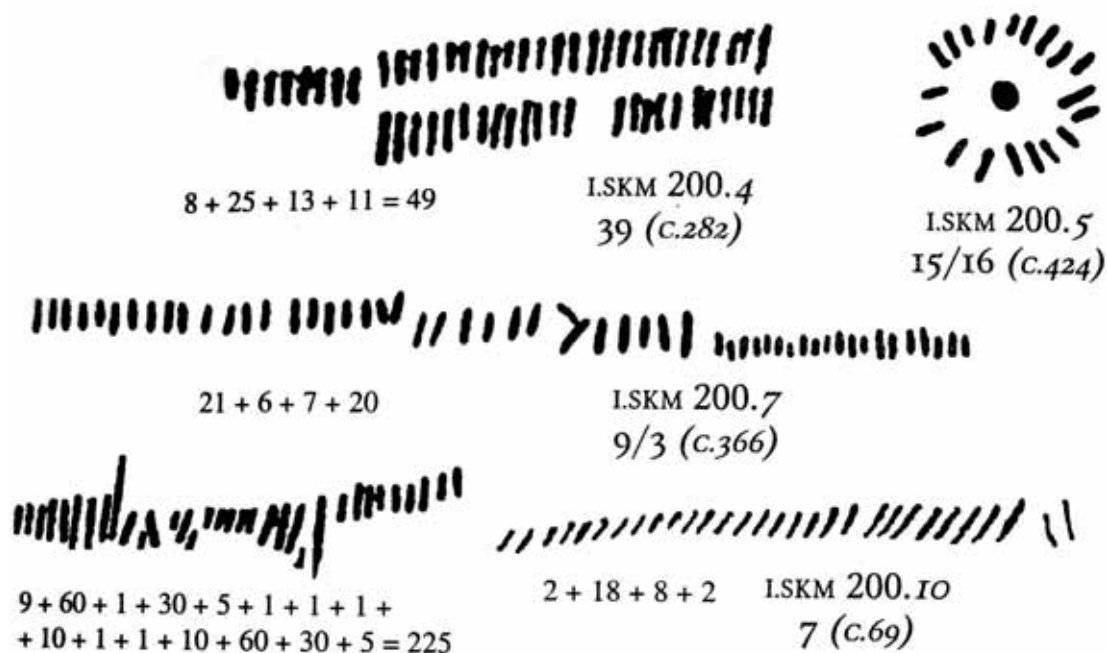

Рис. 60. Одинички на стінах печер і гротів святилища Кам'яна Могила (за А. Кифішиним). VII-III тис. до Р.Х.

Fig. 60. 'One' symbols on walls of caves and grottoes of the Stone Grave shrine (according to A.Kifishin). VII-III millennia B.C.

Рис. 61. Людиноподібні зорі на панно святилища Кам'яна Могила (за А. Кифішиним). VII-III тис. до Р.Х.

Fig. 61. Manlike stars on one of Stone Grave shrine's panels (according to A. Kifishin). VII-III millennia B.C.

не лише в «Біблії», але і в шумерській, єгипетській, грецькій міфологіях. Так, найперший месопотамський цар, як написано на глиняній табличці: «...коли царська влада була послана з небес, Алулім правив в Еріду 28800 років» [3, с. 184]. Таким чином він був майже безсмертним. Це є свідченням того, що числа були придумані, насамперед, для служіння людській гордині. Крім того, саме за їхньою допомогою правителі земні вперше спробували зрівнятися з правителями небесними. Наступною, але вже не такою безневинною спробою забезпечити правителям земним ілюзорне безсмертя, стало спорудження десятків тисяч усипальниць, пірамід, курганів. При будівництві гинуло багато людей. Крім того, в самих усипальницях часто знаходять останки слуг, які мали служити своїм господарям у потойбічному світі. З прийняттям християнства й ісламу, ця дикунська егоїстична традиція стала неактуальною. Проте, як тільки на XX столітті в ряді євроазійських країн до влади прийшли комуністичні правителі, вона знову відновилася. І не тому, що їхні керманичі прирівнювали себе до Господа. Вони в цьому не мали жодної потреби, бо вважали себе богами земними і, як могли, нищили його творіння – Землю, разом зі своїми підданими. На щастя, сьогодні про них нагадують лише мавзолеї.

На панно № 25 святилища Кам'яна Могила Анатолію Кифішину вдалося дешифрувати царський список першої династії «мурах». Згідно з ним найперший правитель Kas-Kisim правив у Приазов'ї протягом 420 років, починаючи з 6003 року до Р.Х. [2, с. 252]. Як бачимо, приазовський варіант початку світу співпадає з біблійним за «західною ерою», якого дотримуються римо-католики. Останній, як відомо, датується 6002 роком до Р.Х. [17, с. 396]. Крім того, жерці Кам'яної Могили, порівнянно з шумерськими, відзначалися незрівнянно більшою скромністю при підрахунках часу правління своїх правителів. Це є ще одним доказом того, що першими придумали систему лічби саме вони. Адже,

That's why the very first pictogram, or a picture-word, our far ancestors simply took from the nocturnal star-studded sky and brought to our imperfect earth. That's what it looks like on walls of grottoes and caves of the Stone Grave (Fig. 61), [2, p. 589].

Now it makes sense why in Sumerian language a man-like star image had two meanings at the same time: "an", i.e. "sky" and "dingir", that is "God". It seems that originally priests considered the process of calculation to be a special sacred ritual. This ritual was also used to calculate the time of reign of first kings on Earth, who, quite naturally considered themselves to be descendants of numerous gods and half-gods. That's how the so-called "king lists" were compiled. You can find their traces not only in the Bible, but also in Sumerian, Egyptian, and Greek mythologies. Thus the very first Mesopotamian king according to the record on the clay tablet «After the kingship descended from heaven, the kingship was in Eridu. In Eridug, Alulim became king; he ruled for 28,800 years» [3, p. 184]. Meaning he was virtually immortal. Thus proving that one of the main reasons for inventing numbers was to pamper human pride. Besides numbers helped earthly kings in their first attempt to become equal to celestial rulers. The next attempt to guarantee earthly rulers ephemeral immortality, but less so innocent, was construction of tens of thousands of mausoleums, pyramids, burial mounds. Crowds of people died in the process of their construction. What's more, it's not uncommon to find mortal remains of men servants inside these crypts, who were supposed to serve their masters in afterlife. With the introduction of Christianity and Islam this savage and selfish tradition lost its relevance. However, in the 20th century as soon as communist leaders gained power it was revived in a number of Eurasian countries. And it's not because communist leaders considered themselves equal to Gods. There was no need for that at all, since they believed themselves to actually be earthly gods incarnated, and immediately began to destroy the Earth, a God's creation, and their own subjects as well. Luckily there's nothing left of them but their mausoleums.

Anatoliy Kifishin managed to decrypt a king list of the First Dynasty of Ants inscribed on the panel # 25 of the Stone Grave shrine. According to the list the very first ruler Kas-Kisim reigned in the Azov Sea Region for 420 years starting from 6,003 B.C. [2, p. 252]. As we see the Azov Sea Region variant of "the beginning of time" date coincides with the biblical "Western Era" one, as reckoned by the Roman Catholic Church. The Earth is believed to be cre-

чим далі від якихось реальних подій, тим вони фантастичніші та неймовірніші.

Без сумніву, ще довгий час шумерські писці справно переписували ритуальні тексти жерців святилища Кам'яна Могила про «суд людей водою». Проте, рано чи пізно, на них мали накластись спогади й про численні месопотамські потопи. Поступово за допомогою аккадських і вавилонських переписувачів усі ці легенди злилися в одну. При цьому вони обросли новими художніми подробицями, перетворившись у найголовніший міф людства. Перебіг Всесвітнього потопу описано в одинадцятій пісні *“Епосу про Гільгамеша”*. На думку дослідників вона приєднана до основного тексту епосу лише для того, щоб вустами месопотамського Ноя – Утнапіштіма пояснити Гільгамешу даремність його сподівань віднайти безсмертя. Того, що він цар і легендарний герой, виявилося замало. Як ми знаємо з Біблії, безсмертними, та й то частково, були найперші і тому – безгрішні люди. До Всесвітнього потопу це Адам, а після нього – Ной з дітьми. Господь дав їм до тисячі років життя. Навіщо він так вчинив? Бо, інакше не міг. Адже й у простого смертного гріхів буває, хоч відбавляй. А що вже казати про царя? Тому на часткове безсмертя заслуговують лише найперші, кришталєво чисті люди, які ще нічого не знають про гріх. З найбільшою очевидністю цю елементарну істину доніс до нас Старий Заповіт. «Та, що Ви таке кажете? Там же повно недоречностей» – може сказати у відповідь скептично налаштований читач. Й справді! Шумерський всесвітній потоп продовжувався місяць. Але той, хто читав книгу *“Буття”*, пам'ятає, що ковчег Ноя носило неозорими водами цілий рік. Таким чином, іудейські жерці, які без сумніву запозичили міф про потоп у Вавилоні, збільшили його тривалість у 12 разів. Те ж саме стосується і явно перебільшеного часу блукання єврейського народу невеликою за розмірами пустелею. Сьогодні нею можна проїхати на туристичному автобусі всього за три години. Без сумніву, в обох випадках, це було зроблено з виховною і повчальною метою. Саме у такому підході криється одна з головних причин того, що Біблія є найпопулярнішою книжкою усіх народів і часів. Або візьмемо «гори араратські», до яких прибило біблійний ковчег. Віруючі і багато вчених переконані, що в Старому Заповіті йдеться про найвищу в Закавказзі гору – легендарний Арарат. Тому вже з V-VI століть відомі богослови дозволяли собі іронізувати з цього приводу: «А куди ж після потопу поділося стільки

ated back in 6,002 B.C. [17, p. 396]. By the way, the Stone Grave shrine's priests were considerably more modest compared to Sumerian ones when calculating the time of reign of their rulers. One more proof to support the theory that they were the first to invent the system of calculation. Because the more distant are some real events, the more fantastic and incredible they become.

There is no doubt that Sumerian scribes had been diligently copying ritual texts of the Stone Grave priests about "water trial of people" for years and years on. But sooner or later recollections of numerous Mesopotamian floods should have inevitably be superimposed on them. Thanks to Akkadian and Babylonian scribes all these legends gradually merged into one. With so many artistic details added in the process that it soon became a mankind's major myth. The course of the global flood is relayed in the 11th song of the Epic of Gilgamesh. Many researchers believe that it was a later addition to the main corpus of the epic, made with a single purpose: to put into the mouth of Utnapishtim - a Mesopotamian Noah - words explaining to Gilgamesh all the hopelessness of his quest for the immortality. It was not enough to be just a king and a legendary hero to become immortal. As we know from the Bible, only first, and because of that innocent, people were immortal, though not entirely. Prior to the Global Flood it had been Adam, and after it - Noah and his children. The Good Lord bestowed them with up to 1000 years of life. Why did He do that? He could hardly do otherwise. Even simple mortals are packed with sins up to their fill. Let alone kings and rulers. That's why only first, crystal pure people, who still don't know anything about sin, are worthy of a partial immortality. This basic truth has been clearly stated in the Old Testament. "What are you talking about? There're lots of inconsistencies!" - a sceptical reader would say. That's true! The Sumerian Global Flood was going on for a month while those who read the Bible's Genesis remember that Noah's Ark was floating adrift around endless waters for a year. It is pretty much obvious that Judea priests borrowed the Flood myth from Babylon but prolonged the event by 12 times. The same could be said about an obviously exaggerated period of time it took for the Jewish people to wonder around a relatively small desert. Today you can cross it by a tourist coach in under three hours time. Both times the exaggeration was clearly used for educational purpose. But this approach makes the Bible one of the most popular books of all times and people.

Or let's remember «The Mountains of Ararat», the place where Noah's ark came to rest after the flood. Believers, as well as many scholars, are con-

Рис. 62. Гора Арарат з подвійною вершиною поблизу м. Геленджик (Росія).

Fig. 62. Ararat Mount with double summit near Gelendzhik (Russia).

води?». Проте, крім загальновідомої вершини, існує одноіменна й значно менша за розмірами гора Арарат (рис. 62).

Вона височіє над причорноморським курортом Бетта. Без сумніву, ця дивна назва є відповідником другої літери грецького алфавіту. Крім звукового, вона має й числове значення – «2» й точно відображає головну прикмету гори – двоголовість. А раз так, то подвійну вершину над містечком можна назвати «горами араратськими», а Чорноморський потоп – біблійним. Схоже, в цьому місці перша ударна хвиля Чорноморського потопу викинула на берег судно з царем чи жерцем на борту. Крім того, на судні могли бути якісь свійські тварини й птахи. Саме цей щасливий порятунок міг стати першоосновою майбутнього міфу про ковчег Ноя.

Наведені приклади переконують, що Книгу Книг треба сприймати серцем, шукати в ній приховану суть і не звертати увагу на зовнішні подробиці, що й чинили десятки поколінь читачів. І тоді переважна більшість того, що там написано, виявиться правдою. Так, ми вже змогли переконатись у тому, що міф про Всесвітній потоп базується на цілком реальних фактах. Але, головне, він напрочуд виразно відображає людську сутність, у якій в однаковій мірі закладені як Добро так і Зло. І хоча від створення світу минуло вже вісім тисяч літ, «нахил людського серця» у досить значної частини землян залишається байдужим до страждання інших людей, а то й лихим. Тому є цілком очевидним, що біблійний потоп, чи вірніше, потопи, були лише попередженням.

vinced that the Old Testament tells about the highest summit of the Transcaucasia region – legendary Mount Ararat. So some well known scholastics as early as in V-VI centuries ventured irony on the supposed level of the Biblical Flood matter, saying: «Where did so much water disappear after the Flood? » But apart from the dead that widely known Ararat Mount there is another one of the same name but considerably smaller (Fig. 62).

It towers above the little settlement Betta which on the Black Sea coast. There is little doubt that this strange name refers to the second letter of the Greek alphabet which apart from representing a particular sound also denotes a number – «2». This number is an accurate characteristic of the mountain's main feature - its double summit. So, in some aspect this double summit over the settlement would be referred to in plural, as «the Mountains of Ararat». Maybe that was the place where the initial shockwave of the Black Sea Flood drove some vessel to, a ship with a king or a priest on board. There is quite a possibility that the vessel also carried some domestic animals of poultry. And who knows, maybe memories of this lucky escape had underlay the legend which later became the Global Flood myth.

These examples convince us that the Book of the Books should be read with your heart, you have to look for hidden essence and never pay attention to superficial details, the way dozens of generations of readers have been always doing. And then suddenly most of what is said there turns out to be the truth. Thus, for example, we saw reliable evidence that the Global Flood legend is based upon absolutely real facts. But the most important thing is that this legend reflects human essence in an amazingly vivid way, demonstrating both Evil and Kindness implanted in it in equal measure. While eight thousand years have passed since the moment of the world's creation, but for many people "inclinations of their human hearts" still dictate indifference to sufferings of other people, if not cruelty. Isn't it quite clear that the Biblical Flood, or rather numerous floods, were actually a warning? But unfortunately people turned deaf ear to it. That means that our children and grandchildren will have to atone for sins committed. Especially considering the fact that today we face immeasurably more reasons to worry than ever in the history of mankind. The overwhelming majority of scientists believe that modern global warming with a 90% probability is a human creation. But the most terrible thing is that now this process is already irreversible. Which becomes most evident if seen from the Space (Fig. 63).

Однак люди його не почули. Отже, розплачуватися за скоєні гріхи доведеться нашим дітям і онукам. Адже сьогодні серйозних причин для хвилювання є незрівнянно більше, ніж будь-коли в історії людства. На думку переважної більшості вчених, сучасне глобальне потепління з імовірністю понад 90% – справа рук людини. Та найстрашніше те, що цей процес є вже незворотним. З найбільшою очевидністю це видно з Космосу (рис. 63).

Як бачимо, сніговий покрив на Північному полюсі значно зменшився і продовжує швидко танути. Тому, попереду людство чекають катастрофічні зміни клімату. Згідно з прогнозами, протягом найближчих десятиліть Північну Європу будуть заливати дощі, а Південну – випалить Сонце. Поступове підняття рівня Світового океану на 30-50 см перетворить на біженців близько 200 мільйонів людей. Штормові цикли стануть буденним явищем [18, с. 1,15].

Відповідно до соціологічних опитувань, кожний другий мешканець розвинених країн покладає головну відповідальність за ймовірне катастрофічне потепління на сучасну цивілізацію. Цьому сприяють не лише вчені, а й провідні телеканали, що постійно транслюють моторошні сюжети про новий Всесвітній потоп. Крім того, багато ще хто пам'ятає ураган «Катріна» та катастрофічні посухи і повені останніх років. Те, що клімат стрімко змінюється на гірше і, що ще нечувані «холоднеча та спека... не припиняться» (Книга Буття, 8.21-22), відчують усі. У зв'язку з цим усе більше людей в різних куточках планети Земля починають розуміти згубність традиційної моделі поведінки. Не секрет, що вона базується на егоїзмові конкретних осіб і цілих націй. Крім того, цілком очевидно, що «загнана конячка» на ймення «Земля» вже не в змозі нести на собі сім мільярдів наїзників, які бездумно її поганяють до прірви.

Нам не дано знати точно, коли і які катаклізми очікують людство в найближчому майбутньому. Але в тому, що це станеться, вже мало хто сумнівається. Незважаючи на це, хочеться вірити, що наші нащадки не лише виживуть, а й стануть кращими та мудрішими від нас. Вони вже не шукатимуть власного земного безсмертя, бо знатимуть, що найголовніше – безсмертя роду людського на Землі, чи де інде. Адже це єдиний надійний спосіб передати у майбутнє ті добрі і праведні справи, які зуміє сотворити кожний з нас. І взагалі не хочеться вірити, що поетична і повна пригод мандрівка людства Всесвітом може закінчитися так швидко. Тому, якщо далекі нащадки, згадуючи нас і наш час, ска-

As we can see the ice and snow cap covering the North Pole has decreased considerably and is continuing to shrink. So quite soon people are going to face disastrous climate shifts. According to the prognostic scenarios Northern Europe will experience abundant downpours for the next decades, while Southern Europe is going to be parched by the sun. The world sea level will increase gradually by 30 to 50 cm thus transforming about 200 million people into refugees. Cyclonic storms will become of a common occurrence [18, p. 1, 15].

According to sociological surveys about 50% of people populating developed countries believe that our modern civilisation is to be held responsible for the possibly disastrous global warming. The idea is spread not only by scientists, but also by leading TV channels which constantly broadcast hair-raising pieces depicting New Global Flood. The Katrina hurricane and many more devastating droughts and deluges of recent years are still fresh in memory of people. Everyone can feel that the climate changes rapidly and not for the better, that "cold and heat..." still unheard of "will never cease" (Genesis, 8.21-22). So now more and more people in different corners of the world begin to understand how fatal the traditional model of behaviour is. It's not a secret and that it is based on a egocentricity of particular people or even entire nations. Apart from that it becomes obvious that the Earth, like a winded horse, can no more carry seven milliard riders, who thoughtlessly urge the planet straight into an abyss.

We have no way to know for sure when and what kind of disasters are expecting mankind in the near future. But there is little doubt that they are going to happen. In spite of this we want to believe that our descendants will not simply survive but will become better and wiser than we are. They will not be looking for personal earthly immortality because they will know that the most important thing is the immortality of human kind, either here, on Earth, or elsewhere. Because this is the only reliable way to transmit to the future those kind and righteous deeds each of us was able to do. Speaking on the whole I wouldn't like to think that a poetic and adventurous journey of people through the Universe might come to such an abrupt and quick end. It's okay if our far descendants will say when thinking about us: "It was very long ago - before the Flood". Then again people used to say that 7000 years ago first in the Black Sea region and then in Sumer and Babylon. And until a new global Flood hasn't started yet let's try to learn how to enjoy each day we live as if it were our last day, and to love this world the way it is.

жуть: «О, це було дуже давно, ще до потопу», то нічого страшного в цьому не буде. Адже те ж саме ще сім тисяч років тому говорили в Причорномор'ї, а згодом – Шумері і Вавилоні. І поки новий Всесвітній потоп ще не розпочався, давайте спробуємо навчитися радіти кожному прожитому дню, як останньому, і любити цей світ таким, яким він є.

Рис. 63. Сучасне супутникове фото Північного полюсу Землі.
Fig. 63. A contemporary satellite picture of the Earth's North Pole.

Перелік використаних джерел
A list of sources used

1. Долуханов П. Истоки этноса / П. Долуханов. – СПб : Европейский дом, 2000.
2. Кифишин А. Святилище «Каменная Могила». Опыт дешифровки протошумерского архива XII-III тыс. до н.э. / А. Кифишин. – К. : Арата, 2001.
3. Рол Девид. Генезис цивилизации / Девид Рол. – М. : ЭКСМО, 2002.
4. Фрэзэр Д.Д. Фольклор в Ветхом завете / Д. Фрэзэр. – М. : Политиздат, 1986.
5. Александровский Г. Всемирный потоп. Как изменил он жизнь людей / Г. Александровский // Наука и жизнь. – 2001. – №10. – с. 90-94.
6. William Ryan and Walter Pitman. Noah's Flood / William Ryan and Walter Pitman. – New York : Simon and Schuster, 1998.
7. Ballard R.D. Fred Hiebert Deepwater Archaeology of the Black Sea / R. Ballard // American Journal of Archeology. Vol. 105, no 4. – p. 607-623.
8. Mellaart J. Catal-Huyuk. The Neolithic Town in Anatolia / J. Mellaart. – L., 1967.
9. Котова Н. Неолитизация Украины / Н. Котова – Луганськ : Шлях, 2002.
10. Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація / М. Відейко.- К. : Академперіодика, 2003.
11. Михайлов Борис. Кам'яна Могила – світова пам'ятка стародавньої культури в Україні / Борис Михайлов – К. : Такі справи, 2003.
12. Крамер Самюэль. Шумеры. Первая цивилизация на Земле / Самюэль Крамер – М. : Центрполиграф, 2002.
13. Керам К. Боги, гробницы, учене / К. Керам – М. : Центрполиграф, 1963.
14. Енциклопедія трипільської цивілізації /за ред. М.Ю. Відейка/. – К. : Укрполіграфмедіа, 2004. – Т.1.
15. Бибииков С.Н. Раннетрипольское поселение Лука-Врублевская на Днестре / С. Бибииков. – М. : АН СССР, МИА, 1953. – Т.38. – 460 с.
16. Фолсом Ф. Книга о языке / Ф. Фолсом – М. : Прогресс, 1977.
17. Чмихов Микола. Від яйця-райця до ідеї Спасителя / Микола Чмихов – К. : Либідь, 2001.
18. Степаненко С. До фатальної межі залишилось зовсім мало С. Степаненко // Дзеркало тижня - 2007, № 19. – с. 1, 15.
19. Шмаглій М.М. Великі трипільські поселення і проблема ранніх форм урбанізації / М. Шмаглій – К. : ДКПП "Тираж", 2001.
20. Гуляев В.И. Шумер. Вавилон. Ассирия: 5000 лет истории / В. Гуляев – М. : Алетейа, 2004.
21. Woolley Leonardo. Excavations at Ur / Leonardo Woolley - L. : Ernest Benn Limited, 1963.
22. Дергачев Валентин. Неолитизация Северо-Понтийской зоны в контексте разлива морей / Валентин Дергачев. – Матеріали та дослідження з археології Східної України. - Луганськ, СЛУ ім. В.Дала, 2005. - Вип. 4. - с.6-41.

Перелік ілюстрацій

1. Карта розповсюдження льодовика в період останнього зледеніння. Темним кольором позначені прильодовикові зони з дуже холодним кліматом.
2. Фото розкопу експедиції Л. Вуллі в м. Ур з прошарком потопу.
3. Стратиграфічний розріз розкопу F м. Ур з прошарком потопу за Л. Вуллі.
4. Глиняна табличка з Ніневії з текстом пісні № 11, в якій описується потоп. Британський музей.
5. Зображення сцени потопу на давньоруській мініатюрі.
6. Гравюра Гюстава Доре «Всесвітній потоп – примноження води».
7. Гравюра Гюстава Доре «Всесвітній потоп – знищення всієї плоті».
8. Гравюра Гюстава Доре «Голуба послано».
9. Цунамі 26 грудня 2004 року.
10. Наслідки катастрофічного цунамі 26 грудня 2004 року на Суматрі, Індонезія.
- 11.1-4. Супутникові фото урагану «Катріна». 29 серпня 2005 року.
12. Черепок з протошумерськими піктограмами, знайдений на місці трипільського протоміста Майданецьке. 3600-3700 роки до Р.Х. Музей історії хліборобства, м. Тальне Черкаської обл.
13. Прорисовка знаків на черепку, виконана А. Фисуном. Зміст третього знизу ряду знаків: «Намтар (вісник злої долі в Шумері) рід людський водою весь час поливає». Дешифрування Анатолія Кифішина.
14. Ймовірний вигляд прориву Босфору.
- 15.1-3. Схема затоплення Чорного моря.
16. Сучасна акваторія Чорного й Азовського морів. Фото з супутника.
17. Чорне море до і після потопу. Чорним кольором позначено затоплені території.
18. Карта продуктивності вод Чорного й Азовського мор, створена фахівцями Океанографічного інституту Вудс Хол (США). Голубим і зеленим кольорами позначена глибинна частина моря. Червень 1980 р.
19. Українське науково-дослідне судно «Наутилус-Україна» (NAUTILUS-UG). Міжнародна підводно-археологічна експедиція «Візантія-2007» (Р. Баллард, С. Воронов).
20. Керівники Міжнародної підводно-археологічної експедиції «Візантія-2007» Р. Баллард (Інститут археологічної океанографії Університету Род Айленд, США) і С. Воронов (Департамент підводної спадщини України).
21. Телекерований підводний апарат «ROV HERCULES» (Інститут археологічної океанографії Університету Род Айленд, США). Українсько-Американська експедиція «Чорне море-2006» (Р. Баллард, С. Воронов).
22. Залишки візантійського вітрильно-веслового корабля IX-X ст. (Чорне море, глибина 139 м.). Міжнародна підводно-археологічна експедиція «Візантія-2007» (Р. Баллард, С. Воронов).
- 23.1-2. Затоплені залишки будівлі, знайдені німецьким дослідницьким кораблем «Північний горизонт» у районі м. Синоп (Туреччина).
24. Чатал-Гююк, святилище VII.23. Написи на покріві богині (за Г. Хакстейблом). 6200 рр. до Р.Х.
25. Карта неолітичних поселень Північного Причорномор'я (за Н. Котовою). Трикутниками відмічені поселення, що існували в VII тис. до Р.Х. Квадратом – поселення поблизу святилища Кам'яна Могила. Середина VIII тис. до Р.Х.
26. Карта найвідоміших неолітичних поселень навколо Чорного моря за даними західноєвропейських дослідників.
27. Головні пам'ятки й ареали культур пізнього неоліту Норд-Понтійської зони (за В. Дергачовим).
28. Карта розселення племен протоцивілізації «Кукутень-Трипілля» на теренах сучасних Румунії, Молдови та України в IV тис. до Р.Х. (за М. Відейком).
29. Панно зі знаками святилища Кам'яна Могила № 27. VI-IV тис. до Р.Х.
30. Напис протошумерськими піктограмами з гроту Біка святилища Кам'яна Могила:

A list of illustrations

1. Map showing ice sheets disposition during the last Glacial Period. Dark color marks proglacial ice-marginal zones with a very cold climate.
2. A photo of a dig with Flood strata made by Sir L. Woolley's expedition to the town of Ur.
3. Strata section of the F excavation, Ur town, with the Flood strata, according to L. Woolley.
4. A clay tablet from Nineveh, which contains text of the song №11, describing the deluge. The British Museum.
5. A scene depicting the Flood from an Ancient Rus miniature.
6. Engraving by Gustave Dore «The Deluge».
7. Engraving by Gustave Dore «The World Is Destroyed by Water».
8. Engraving by Gustave Dore «A Dove Is Sent Forth from the Ark».
9. Tsunami of December 26, 2004.
10. An aftermath of the devastating tsunami of December 26, 2004 on Sumatra, Indonesia.
- 11.1-4. Satellite images of the Katrina Hurricane. August 29, 2005.
12. A potsherd with proto-Sumerian pictograms found within the location of Maydanetske Trypillian proto-city. 3600-3700 B.C. The Museum of Farming History, Talne, Cherkassy Region.
13. A sketch of the potsherd symbols, drawn by Fisun A. The third row from below reads: «Namtar (an ill-omen messenger in Sumer) pours water upon the sons of men». As decrypted by Anatoliy Kifishin.
14. Reconstruction of the Bosphorus Strait land bridge breach.
- 15.1-3. Reconstruction of the Black Sea territory flooded.
16. Modern water basin of the Black and Azov seas. A satellite shot.
17. The Black Sea before and after the Flood. Black colours mark flooded territories.
18. Map showing productivity of Black and Azov seas' waters, made by experts of The Woods Hole Oceanographic Institution (USA). Blue and green colours mark deeper sections of the sea. June 1980.
19. Ukrainian research vessel NAUTILUS-UG. International Maritime Archaeological Expedition «Byzantine-2007» (S. Voronov, R. Ballard).
20. Leaders for the International Maritime Archaeological Expedition «Byzantine-2007» S. Voronov (Department of Underwater Heritage of Ukraine) and R. Ballard (The Institute for Archaeological Oceanography, University of Rhode Island, USA).
21. Remotely Operated Vehicle submersible apparatus «ROV HERCULES» (The Institute for Archaeological Oceanography, University of Rhode Island, USA). Joint Ukrainian-American expedition «Black Sea-2006» (S. Voronov, R. Ballard).
22. Remnants of a Byzantine era sail-and-oar vessel, circa IX-X centuries. (The Black Sea, 139 m deep). International Maritime Archaeological Expedition «Byzantine-2007» (S. Voronov, R. Ballard).
- 23.1-2. Ruins of a submerged building found by the German 'North Horizon' research vessel in the vicinity of Synope city (Turkey).
24. Catalhoyuk, shrine VII.23. Inscriptions on mother-goddess's ritual cloth (according to Mrs. G. Huxtable). 6200 B.C.
25. Map showing Neolithic settlements from territory north to the Black Sea (by N. Kotova). Triangles mark settlements which existed in VII millennium B.C. Squares mark settlements adjacent to the Stone Grave shrine. The middle of VIII millennium B.C.
26. Map showing best-known Neolithic settlements in the Black Sea region.
27. The most significant sites and areal ranges of the Late Neolithic cultures in the North-Pontus area (according to V. Dergachyov).
28. Mapping of the Kukuten-Tripillia proto-civilization tribes' settlements on the territory of modern Romania, Moldova and Ukraine in IV millennium B.C. (by M. Videyko).
29. The panel № 27 with inscriptions from the Stone Grave shrine. VI-IV millennia B.C.
30. An inscription in proto-Sumerian pictographs from the Bull's Grotto of the Stone

«Чотири долі Поверженого Тільця – це Зерна небес. Уту споконвіку для мужів їх зав'язує, а Ліра – радниця його – Суд Води творить». VI-IV тис. до Р.Х. Дешифрування Анатолія Кифішина.

31. Панно зі знаками святилища Кам'яна Могила № 37/4. VI-IV тис. до Р.Х.

32. Цунамі.

33. Зображення човнів з вітрилами в гротах святилища Кам'яна Могила (за Борисом Михайловим). V-II тис. до Р.Х.

34. Зразки орнаментів на керамічному посуді з поселення Тепе-Гаври культури Убейд, Месопотамія. V тис. до Р.Х.

35. Модель трипільського храму. Кінець V тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

36. Рельєфне зображення месопотамського очеретяного храму. V-IV тис. до Р.Х.

37. Фрагмент горщика сурської археологічної культури. Середина VI тис. до Р.Х.

38. Фрагмент трипільського ритуального горщика. Початок IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

39. Горизонтальний півмісяць на шумерській табличці. Початок III тис. до Р.Х.

40. Стела, прикрашена зображенням сонця в горизонтальному півмісяці. Ур. Кінець III тис. до Р.Х.

41. Табличка із зображенням месопотамського дерева пізнання. Кінець III тис. до Р.Х.

42. Мудрий Сін (бог Місяць) на троні та його небесне зображення на відбитку циліндричної печатки. Вавилон. 1500 років до Р.Х.

43.1-2. Православні хрести, що свого часу прикрашали бані церков на Херсонщині та Закарпатті.

44. Колядницька Віфлеємська зірка.

45. Копія ікони Матері Божої Остробрамської. Костьол св. Миколая (Національний будинок органної та камерної музики), м. Київ.

46. Фрагмент ритуальної трипільської миски. Перша половина IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

47. Хрест, що свого часу прикрашав одну з церков на Львівщині. Хол Католицького університету, м Львів.

48. Фрагмент поховальної обручки. XV ст. до Р.Х., о. Крит.

49. Герб м. Маріуполя, Донецької області.

50. Число «54» на ранньошумерській глиняній табличці. 3300 рр. до Р.Х.

51. Глиняні конуси, знайдені експедицією під керівництвом С. Бібікова на ранньотрипільському поселенні Лука-Врублевецька. Початок V тис. до Р.Х.

52. Глиняний футляр з кульками, знайдений експедицією під керівництвом С. Бібікова на ранньотрипільських поселеннях Лука-Врублевецька і Печори на Дністрі. Початок V тис. до Р.Х.

53. Месопотамський глиняний футляр (булла) для зберігання конусів і кульок (за Д. Шмандт-Бесера). Середина IV тис. до Р.Х.

54. Таблиця відповідності шумерських піктографічних та клинописних числових значень.

55. Трипільський ритуальний горщик (фрагмент). Перша половина IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

56. Трипільська жіноча ритуальна фігурка. IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

57. Трипільські ритуальні хлібці. Середина IV тис. до Р.Х. Колекція «Платар».

58. «Зоряне небо» на панно № 37 святилища Кам'яна Могила (за А. Кифішиним). Кінець VII тис. до Р.Х.

59. Заглиблення-зорі на панно № 37 святилища Кам'яна Могила, розсортовані за розмірами (за А. Кифішиним).

60. Одинички на стінах печер і гротів святилища Кам'яна Могила (за А. Кифішиним). VII-III тис. до Р.Х.

61. Людиноподібні зорі на панно святилища Кам'яна Могила (за А. Кифішиним). VII -III тис. до Р.Х.

62. Гора Арарат з подвійною вершиною поблизу м. Геленджик (Росія).

63. Сучасне супутникове фото Північного полюсу Землі.

Grave shrine: "Four parts of the Taurus – these are Heaven's seeds. Utu binds them for men from the start of time, when Lira, his adviser, Water Justice delivers". VI-IV millennia B.C. As decrypted by Anatoliy Kifishin.

31. A panel containing symbols from the Stone Grave shrine № 37/4. The end of VI-IV millennia B.C.

32. Photographs of contemporary tsunamis.

33. Images of sailboats in Stone Grave shrine grottoes (according to Boris Mikhailov). V-II millennia B.C.

34. Samples of ornaments decorating pottery from Tepe Gawra settlement of the Al Ubaid culture, Mesopotamia. V millennium B.C.

35. A model of a Trypillian temple. The end of V millennium B.C. From the Platar collection.

36. A relief depicting a Mesopotamian reed temple. V-IV millennium B.C.

37. A Surska archaeological culture potsherd. Middle of VI millennium B.C.

38. A fragment of a Trypillian ritual pot. Beginning of IV millennium B.C. From the Platar collection.

39. A horizontal crescent moon on a Sumerian tablet. III millennium B.C.

40. A stele adorned with the sun in a horizontal crescent. Ur. The end of III millennium B.C.

41. A tablet depicting Mesopotamian Tree of Knowledge. Beginning of II millennium B.C.

42. Wise Sinn (Moon God) sitting on a throne and his heavenly image on a cylindrical stamp imprint. Babylon, 1500 B.C.

43.1-2. Orthodox crosses that used to crown domes of churches of Kherson and Transcarpathian regions.

44. 'Bethlehem Stars' carried by Christmas carollers.

45. A replica of the Virgin Mary (Matka Boska) Ostrobramska icon. The St. Nicholas Roman Catholic Cathedral (the National House of Organ and Chamber Music of Ukraine), Kyiv.

46. A fragment of a Trypillian ritual bowl. First half of IV millennium B.C. From the Platar collection.

47. A cross that used to crown one of the churches of Lviv region. The hall of the Catholic University, Lviv.

48. A fragment of the funeral ring of. XV millennium B.C., Crete Island.

49. A coat of arms of Mariupol township, Donetsk oblast.

50. Number «54» on one of early Sumerian tablets. 3300 B.C.

51. Clay cones found by the expedition headed by S. Bibikov, excavating early Trypillian Luka-Vrublevetska settlement. The beginning of V millennium B.C.

52. A clay container with globules inside found by the expedition headed by S. Bibikov, excavating early Trypillian Luka-Vrublevetska and Pechoty settlements on the Dniester River. The beginning of V millennium B.C.

53. A Mesopotamian clay container (bulla) where cones and globules were kept (according to D. Schmandt-Besserat). Middle of IV millennium B.C.

54. A table matching Sumerian pictographic and cuneiform numerical values.

55. A Trypillian ritual pot. First half of IV millennium B.C. From the Platar collection.

56. A Trypillian ritual female figurine. IV millennium B.C. From the Platar collection.

57. Trypillian ritual loaves of bread. Middle of IV millennium B.C. From the Platar collection.

58. «The starry sky» is depicted on the panel № 37 from the Stone Grave shrine (according to A. Kifishin). The end of VII millennium B.C.

59. Holes-stars from the panel № 37 of the Stone Grave shrine sorted out according to their size (by A. Kifishin).

60. 'One' symbols on the walls of caves and grottoes of the Stone Grave shrine (according to A. Kifishin). VII-III millennia B.C.

61. Manlike stars on one of Stone Grave shrine's panels (according to A. Kifishin). VII-III millennia B.C.

62. Ararat Mount with double summit near Gelendzhik (Russia).

63. A contemporary satellite picture of the Earth's North Pole.

Мойсеєнко Валентин Станіславович

БОГИ, ПОТОПИ І ЛЮДИ
ілюстрована історія біблійного Чорноморського потопу
(науково-пошукове видання)

Рекомендовано до друку вченими радами наукової установи «Книжкова палата України ім. Івана Федорова» та Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

У монографії у популярній формі висвітлені результати досліджень Чорноморського потопу, який трапився 7,5 тисяч років тому, його зв'язок з біблійним та месопотамськими потопами. Робиться узагальнюючий аналіз легенд різних народів про Всесвітній потоп, як про міф-попередження людству.

Переклад англійською

О. В. Булан

Редактор

С. Х. Поплавська

Дизайн і комп'ютерна верстка

І. В. Корольов

Видавництво «Богдана»

Бул. Стрітенська, 17, оф. 1, Київ, 01025, Україна

Bogdana Publishing House

Of. #1, 17, Stritenska St., Kyiv, 01025, Ukraine

Phone: (8 044) 272 46 32

E-mail: bogdana_l@voliacabel.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції № 113